

Lezen voor de lijst

Onderzoek naar gebruik, ervaringen en
waardering

Anne Wester

Debbie Kooij

m.m.v. Marleen Kieft (MK onderzoek + advies)

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	8
1.1 Achtergrond.....	8
1.2 Doel en onderzoeksvragen	9
1.3 Plan van aanpak.....	9
1.4 Leeswijzer	11
2 Gebruik, ervaringen en waardering Lezen voor de lijst	12
2.1 Verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs	12
2.2 Didactische aanpak Lezen voor de lijst	16
2.3 Gebruik Lezen voor de lijst	17
2.4 Waardering website www.lezenvoordelijst.nl	30
2.5 De onderbouwversie van Lezen voor de lijst.....	34
2.6 Beheer en redactie website www.lezenvoordelijst.nl	35
2.7 Koppeling naar andere websites en naar luisterboeken en e-boeken	35
Bijlage 1 Digitale vragenlijst	37
Bijlage 2 Gespreksleidraad focusgroepen	45
Bijlage 3 Gespreksleidraad diepte-interviews	47
Bijlage 4 Geraadpleegde vakdidactici	49

Samenvatting

Lezen voor de lijst is in ruim vijftien jaar uitgegroeid van een didactisch concept, uitgedacht en beschreven in het proefschrift van Theo Witte, tot een bekend platform dat op verreweg de meeste vo-scholen wordt gebruikt. In de volgende hoofdstukken beschrijven we de uitkomsten van het vragenlijstonderzoek en de focusgroepen onder docenten Nederlands en de diepte-interviews die we hielden met vakdidactici. In dit hoofdstuk beschrijven we onze conclusies, geordend volgens de onderzoeksvragen.

Algemeen

Een belangrijke eerste conclusie is dat als het over het gebruik van Lezen voor de lijst in de praktijk gaat, er geen onderscheid valt te maken tussen de didactisch aanpak en de website. Wie Lezen voor de lijst gebruikt, gebruikt immers de website.

1. Hoe gaan docenten Nederlands om met verplicht lezen binnen het onderwijs? Welke potentie zien zij?

Verplicht lezen wordt gecombineerd met keuzevrijheid

De meeste docenten Nederlands die deelnamen aan onze peiling zijn voorstander van een combinatie van verplicht lezen en keuzevrijheid. In de praktijk betekent dat doorgaans dat ze leerlingen zelf boeken laten kiezen, die ze vervolgens ter goedkeuring aan de docent moeten voorleggen. Ook de vaste boekenlijst waar leerlingen titels uit kunnen kiezen komt zeker nog voor; in de bovenbouw wat vaker dan in de onderbouw. Verreweg de meeste docenten eisen van hun leerlingen dat ze boeken uitkiezen die passen bij hun niveau en dat ze zich daarbij baseren op de niveau-indelingen van Lezen voor de lijst.

Potentie tot vernieuwing

Verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs wordt door de docenten ook in de toekomst als belangrijk gezien. Er zijn wel mogelijkheden genoemd om dit in de toekomst op een andere manier vorm te geven. Te denken valt aan het organiseren van leeskringen en/of boekenclubs in de klas, het bespreken van boekverfilmingen of door tijdens de les een koppeling te maken met bijvoorbeeld BookTok.

2. Hoe gebruiken docenten Nederlands Lezen voor de lijst? Welke onderdelen worden gebruikt en waarom wel of niet?

In de praktijk ligt de focus op de titellijsten

De titellijsten op de website zijn verreweg het meest gebruikte onderdeel van de website en zijn voor veel gebruikers de reden om met de website te gaan werken. Minder dan de helft van de docenten geeft aan dat ze de website gebruiken om de ontwikkeling van de literaire competentie te begeleiden. De docent informatie en de didactische analyses worden een stuk minder gebruikt en de opdrachten nog minder vaak. Docenten die niet met Lezen voor de lijst werken, prefereren eigen materiaal of een andere didactische aanpak.

De opdrachten spelen nauwelijks een rol van betekenis

De opdrachten worden weinig gebruikt. Docenten vinden ze niet zinvol, omdat ze weten dat de antwoorden circuleren op internet en dat leerlingen ze maken met behulp van Chat GPT. Vakdidactici noemden enkele inhoudelijke bezwaren, ze vinden bijvoorbeeld dat er kwalitatief slechte opdrachten

tussen zitten. Ook vinden ze dat er te discussiëren valt over de niveau-indeling van sommige opdrachten. Aan de andere kant kunnen opdrachten wel degelijk zinvol zijn, namelijk als ze leerlingen stimuleren een boek op verschillende manieren te lezen. Meerdere vakdidactici opperen het idee om de opdrachten te vervangen door gespreksvragen, ter ondersteuning van het praten over boeken in de klas.

3. Hoe waarderen docenten Nederlands en vakdidactici het gebruik van Lezen voor de lijst?

Docenten zijn blij met Lezen voor de lijst

Docenten zien Lezen voor de lijst als een waardevol instrument binnen het literatuuronderwijs. Ze waarderen de titellijsten en de leesniveaus die op de website worden geboden en erkennen de waarde van de website in het bevorderen van het leesplezier van leerlingen. Ook uit de gemiddelde rapportcijfers blijkt dat docenten de website over het algemeen positief waarderen. Zowel de website in het algemeen, de inhoud, de gebruiksvriendelijkheid en de vormgeving van de website worden beoordeeld met een zeven.

Vakdidactici zien discrepantie tussen theorie en praktijk

Lezen voor de lijst is bedoeld als een begeleidingsinstrument voor docenten met als uitgangspunt dat leerlingen groeien in hun literaire competentie als ze boeken lezen die passen bij hun competentieniveau. De vakdidactici staan achter dit concept, maar merken dat Lezen voor de lijst in de praktijk vaak wordt gebruikt als een canonlijst ('Als het boek op Lezen voor de lijst staat dan zit het wel goed') of op een normatieve manier wordt ingezet ('Jullie moeten nu allemaal boeken lezen op niveau 4'). De vakdidactici betreuren dat. Zij zouden wensen dat de leesontwikkeling van leerlingen centraal staat en niet de lijst van boeken met bijbehorende niveaus. Lezen voor de lijst zou meer moeten draaien om de ontwikkeling van literaire competentie en niet om een verzameling titellijsten.

Met name de onderbouwversie is voor verbetering vatbaar

De vakdidactici oordelen unaniem kritisch over de onderbouwversie, die is een stuk minder geslaagd dan de bovenbouwversie. Ze vinden dat het didactische concept van Theo Witte zeker ook opgaat voor de onderbouw, maar hebben verschillende soorten kritiek op de huidige vertaling naar de onderbouw. De huidige strikte scheiding tussen beide versies is niet wenselijk met het oog op de doorgaande lijn en de aansluiting wekt verwarring bij de docenten en leerlingen die website gebruiken. Ook de selectie van titels staat onder vuur: te veel vertaalde jeugdboeken (bovendien voornamelijk afkomstig uit het Engelse taalgebied) en te weinig gelaagde jeugdliteratuur.

4. In welke mate draagt Lezen voor de lijst bij aan de literaire competentie van leerlingen volgens docenten en vakdidactici?

Bijdrage aan literaire competentie, maar vooral een hulpmiddel

Ongeveer de helft van de docenten is van mening dat de website www.lezenvoordelijst (zeer) sterk bijdraagt aan de literaire competentie van leerlingen. De andere helft is hier minder van overtuigd. Veel docenten zijn van mening dat literaire competenties van leerlingen vooral worden versterkt door het volgen van literatuuronderwijs, te lezen en/of over een boek te praten. Deze docenten vinden dat de website zelf niet direct bijdraagt aan het versterken van de literaire competenties. Wel geven zij aan dat de website een goed hulpmiddel is die docenten ondersteunt in het bieden van goed literatuuronderwijs

Rol docent is cruciaal en onmisbaar

Volgens de vakdidactici draagt Lezen voor de lijst an sich te weinig bij aan de literaire competentie van leerlingen. De website zelf is niet gidsend of selectief; de docent moet zorgen voor individuele begeleiding bij de boekkeuze om leerlingen uit te dagen of te stimuleren. Lezen voor de lijst is dus eigenlijk niet zelfstandig te gebruiken door leerlingen, hoewel zij zien dat dat in de praktijk wel vaak gebeurt. Als docenten die begeleidende taak niet oppakken, wat ook niet zo eenvoudig is met volle klassen, bestaat de kans dat leerlingen blijven hangen op hetzelfde leesniveau en dat hun literaire competentie niet of niet voldoende ontwikkeld wordt.

5. Wat zijn de factoren die bepalen of docenten Lezen voor de lijst al dan niet gebruiken? Wat zouden verbeteringen of aanpassingen kunnen zijn om het gebruik te stimuleren?*Prettige ondersteuning, maar wel ruimte voor verbetering*

De website wordt gezien als een handig hulpmiddel ter ondersteuning van het literatuuronderwijs, maar er is ruimte voor verbetering. Zo zien docenten graag meer actuele titels op de lijst, vaker nieuwe titels en meer Young Adult voor de bovenbouw. Verder hebben zij de wens dat de website aantrekkelijker gemaakt wordt. Bijvoorbeeld door het verbeteren van de zoekfunctie, het plaatsen van literatuur gerelateerde nieuwsberichten, actualiteiten en educatieve filmpjes, maar ook het toevoegen van functies uit social media (opslaan, liken, beoordelen en delen van boeken).

1 Inleiding

De KB verbindt mensen en woorden en draagt zo bij aan een slimmer, vaardiger en creatiever Nederland, nu en in de toekomst. De KB maakt voor iedereen in Nederland onderzoeken, lezen, ontdekken en een leven lang leren mogelijk. Thuis en in de bibliotheek. Online en offline.

1.1 Achtergrond

Om geschreven teksten goed te kunnen interpreteren en begrijpen is leesvaardigheid nodig. Leesvaardigheid is dan ook een van de basisvaardigheden en een sleutel tot (onderwijs)succes, zo laat de Inspectie van het Onderwijs weten.

Leesvaardigheid

Nederlandse jongeren lezen steeds minder vaak en ook met steeds minder plezier, zo blijkt uit onderzoek van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur¹. Mede hierdoor gaat hun leesvaardigheid achteruit. Dat de leesvaardigheid van Nederlandse kinderen en jongeren achteruit gaat blijkt ook uit de Leesmonitor 2023 van de Stichting Lezen². De leesprestaties van basisscholieren zijn tussen 2016 en 2021 significant gedaald en ook de leesprestaties van middelbare scholieren zijn tussen 2015 en 2018 significant gedaald. Dit beeld wordt daarnaast ook nog eens bevestigd door het internationale PISA-onderzoek 2022³. Het blijkt dat maar liefst een derde van de 15-jarigen in Nederland niet op het niveau leest dat nodig is om goed te kunnen functioneren in de maatschappij. Het overgrote deel van deze jongeren gaat in hun volwassen leeftijd tot de 'laaggeletterden' behoren.

Lezen voor de lijst

De kerngedachte achter Lezen voor de lijst is dat je de literaire competenties van leerlingen kunt ontwikkelen door hen boeken te laten lezen die aansluiten bij hun leesniveau en ze stimuleert steeds een iets moeilijker boek te lezen.

De aanpak van Lezen voor de lijst is ontwikkeld door vakdidacticus Theo Witte. Witte ontwikkelde in 2008 zijn aanpak in eerste instantie voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, vandaar de naam Lezen voor de lijst. Inmiddels is het uitgegroeid tot een aanpak voor klas 1 tot en met 6 en bruikbaar voor vmbo, havo en vwo. De website www.lezenvoordelijst.nl, gelanceerd in 2011, is de praktische uitwerking van de aanpak van Lezen voor de lijst voor docenten.

Lezen voor de lijst bestaat uit twee versies. Een versie voor jongeren van 12-15 jaar en een versie voor jongeren van 15-18 jaar. Ook op de website is dit onderscheid gemaakt. De redactie van de website www.lezenvoordelijst.nl kent aan elke titel een leesniveau toe. Deze niveau-indeling kent voor de groep 12-15 jaar vijf verschillende niveaus (niveau Start tot en met niveau 4) en voor de groep 15-18 jaar zes verschillende niveaus (niveau 1 tot en met niveau 6). De niveau-indicatie per titel gebeurt op basis van een uitgebreide didactische en letterkundige analyse van een titel. Daarbij onderzoekt de redactie in

¹ Bron: Onderwijsraad en Raad voor Cultuur. 2019. Lees! Een oproep tot een leesoffensief.

² Bron: Stichting Lezen. Leesmonitor 2023. Leesprestaties Nederlandse basisscholieren gaan achteruit & Leesprestaties Nederlandse middelbare scholieren gaan achteruit.

³ Bron: Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht.

hoeverre aspecten als stijl, personages en literaire technieken al dan niet problematisch of uitdagend zijn voor leerlingen.

Leerlingen ontwikkelen hun literaire competenties gedurende hun schoolloopbaan. Docenten kunnen leerlingen begeleiden bij deze niveau-ontwikkeling met behulp van het lezen op niveau. Op de website www.lezenvoordelijst.nl is bij de meeste titels docent informatie met een didactische analyse beschikbaar. Verder heeft de redactie van de website bij de meeste titels uit de titellijsten opdrachten ontwikkeld. Per titel zijn er diverse opdrachten beschikbaar op het niveau van de titel, op het niveau er direct onder en er direct boven.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van het gebruik, de waardering en de ervaringen van docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs met Lezen voor de lijst.

Het onderzoek kent de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe gaan docenten Nederlands op met verplicht lezen binnen het onderwijs? Welke potentie zien zij?
2. Hoe gebruiken docenten Nederlands Lezen voor de lijst? Welke onderdelen worden gebruikt en waarom wel of niet?
3. Hoe waarderen docenten Nederlands het gebruik van Lezen voor de lijst?
4. In welke mate draagt Lezen voor de lijst bij aan de literaire competentie van leerlingen volgens de docenten Nederlands?
5. Wat zijn de factoren die bepalen of docenten Nederlands Lezen voor de lijst al dan niet gebruiken? Wat zouden verbeteringen of aanpassingen kunnen zijn om het gebruik te stimuleren?

1.3 Plan van aanpak

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

- Digitale vragenlijst onder docenten Nederlands (kwantitatief);
- Focusgroepen met docenten Nederlands (kwalitatief);
- Diepte-interviews met vakdidactici (kwalitatief);
- Analyse en rapportage.

Digitale vragenlijst onder docenten Nederlands (kwantitatief)

Om inzicht te krijgen in het gebruik, de ervaringen en de waardering van docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs met Lezen voor de lijst, hebben we een digitale vragenlijst ontwikkeld (zie bijlage 1). Om er zeker van te zijn dat de respondenten die de vragenlijst invullen docent Nederlands zijn in het voortgezet onderwijs zijn we de vragenlijst gestart met de controle vraag 'Bent u docent Nederlands in het voortgezet onderwijs'. Alleen de respondenten die deze vraag met 'ja' beantwoordden gingen verder in de vragenlijst. In de vragenlijst zijn vragen gesteld over het verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs, het gebruik van Lezen voor de lijst en de waardering van Lezen voor de lijst. Een conceptversie is voorgelegd aan de opdrachtgever, waarna de definitieve versie is opgesteld.

Om zoveel mogelijk docenten Nederlands te bereiken hebben we de vragenlijst via verschillende kanalen verspiet. Om te beginnen hebben we de vragenlijst via de mail gestuurd naar alle scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland. We hebben hiervoor de openbare mailadressen gebruikt en de ontvanger gevraagd de uitnodiging door te sturen naar de docenten Nederlands binnen de betreffende organisatie. Daarnaast hebben we de vragenlijst geplaatst op de website van de KB, de LinkedIn-pagina van Oberon, de website www.lezenvoordelijst.nl, de Facebookpagina 'Leraar Nederlands' met bijbehorende nieuwsbrief en de LinkedIn-pagina en website van Stichting Lezen.

Om een representatief landelijk beeld voor het voortgezet onderwijs te verkrijgen met een betrouwbaarheidsniveau van 95% was naar schatting een respons van ruim 350 docenten Nederlands benodigd. De vragenlijst is uiteindelijk ingevuld door 404 docenten Nederlands, waarmee dus ruimschoots aan deze betrouwbaarheidsvereiste is voldaan. De docenten zijn afkomstig uit het hele land. Een meerderheid (n=185) geeft in zowel de onderbouw (leerjaren 1 t/m 3) als de bovenbouw (leerjaren 4 t/m 6) les. Daarnaast geven 101 docenten alleen in de onderbouw en 118 docenten alleen in de bovenbouw les. Verder geven 158 docenten les op het vmbo, 262 op de havo en 276 op het vwo.

Focusgroepen met docenten Nederlands (kwalitatief)

Aanvullend op de digitale vragenlijst hebben we twee focusgroepen met docenten Nederlands georganiseerd om te reflecteren op de uitkomsten uit de vragenlijst en daarnaast om een aantal onderwerpen nog verder uit te diepen. Voor deze focusgroepen hebben we een semigestructureerde gespreksleidraad opgesteld (zie bijlage 2). We hebben een aantal uitkomsten uit het vragenlijstonderzoek gepresenteerd en vervolgens stellingen voorgelegd en vragen gesteld over het concept Lezen voor de lijst, over het leesplezier en de literaire competenties van leerlingen en de website. Daarnaast was er ruimte voor de docenten om input aan te dragen vanuit hun eigen expertise. Een conceptversie is voorgelegd aan de opdrachtgever, waarna de definitieve versie is opgesteld.

We hebben aan het eind van de digitale vragenlijst alle docenten Nederlands de vraag gesteld of ze eventueel deel wilden nemen aan een focusgroep. De animo was groot. Meer dan 60 docenten Nederlands gaven aan eventueel een bijdrage te willen leveren. Zij hebben vervolgens een uitnodiging gekregen met daarin twee data waarop de focusgroepen zouden plaatsvinden. De eerste focusgroep vond deels fysiek en deels online plaats. Aan de focusgroep deden uiteindelijk 4 docenten Nederlands mee, waarvan twee fysiek aansloten en twee online. De tweede focusgroep vond geheel online plaats. Aan deze focusgroep deden 7 deelnemers mee. De docenten aan beide focusgroepen waren afkomstig uit verschillende regio's in Nederland.

Diepte-interviews met vakdidactici (kwalitatief)

Bij het onderzoek hebben we naast de docenten Nederlands ook een aantal vakdidactici betrokken. We hebben 3 diepte-interviews uitgevoerd. Voor deze diepte-interviews hebben we een semigestructureerde gespreksleidraad opgesteld (zie bijlage 3). Dat betekent dat de gespreksvragen grotendeels van tevoren vastlagen en voor iedereen hetzelfde waren, maar dat ook ruimte was om in te gaan op specifieke subthema's die aangedragen werden door de vakdidactici vanuit hun eigen expertise. We hebben vragen gesteld over het concept Lezen voor de lijst, over de website, over de geschiedenis van Lezen voor de lijst en daarnaast een aantal uitkomsten uit het vragenlijstonderzoek gepresenteerd en besproken. Een conceptversie is voorgelegd aan de opdrachtgever, waarna de definitieve versie is opgesteld.

We hebben 3 duo-interviews met in totaal 6 vakdidactici uitgevoerd (zie bijlage 4). Zij werken zowel aan hogescholen als aan universiteiten en enkelen werken ook als vo-docent. Deze vakdidactici zijn geselecteerd en uitgenodigd voor een interview door de opdrachtgever. De interviews vonden online plaats; we hebben ze opgenomen, uitgewerkt en in concept voorgelegd aan de geïnterviewde vakdidactici. Zij hebben hun gespreksverslag gelezen en konden desgewenst nog opmerkingen maken of aanvullingen doen.

Analyse en rapportage

De uitkomsten uit de digitale vragenlijst, de focusgroepen en de diepte-interviews hebben we geanalyseerd en hebben geleid tot voorliggende rapportage. Een conceptversie is voorgelegd aan de opdrachtgever, waarna de definitieve versie is opgesteld.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we hoe Lezen voor de lijst wordt gebruikt en hoe docenten en vakdidactici Lezen voor de lijst waarderen. De digitale vragenlijst is opgenomen in bijlage 1, de gespreksleidraad voor de focusgroepen met docenten Nederlands in bijlage 2 en de gespreksleidraad voor de diepte-interviews met de vakdidactici in bijlage 3. In bijlage 4 is een overzicht van de geraadpleegde vakdidactici terug te vinden.

2 Gebruik, ervaringen en waardering Lezen voor de lijst

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe Lezen voor de lijst wordt gebruikt en hoe docenten en vakdidactici Lezen voor de lijst waarderen. We beschrijven de uitkomsten uit de digitale vragenlijst onder docenten Nederlands met behulp van tabellen en figuren. Deze tabellen en figuren zijn allemaal gerangschikt van 'meer naar minder vaak' of van 'eens naar oneens'. Deze kwantitatieve gegevens vullen we aan met kwalitatieve informatie uit de focusgroepen met docenten Nederlands en de diepte-interviews met vakdidactici. Deze kwalitatieve uitkomsten zijn beschrijvend van aard. Het doel is om kennis te vergroten en inzicht te krijgen. Deze kwalitatieve uitkomsten zijn niet in getallen, tabellen en figuren uit te drukken. Om de lezer van dienst te zijn, gebruiken we de volgende symbolen die de bron van de informatie weergeven:

Informatie afkomstig uit digitale vragenlijst

Informatie afkomstig uit focusgroepen en diepte-interviews

Bij het beschrijven van de resultaten in dit hoofdstuk melden we steeds allereerst de resultaten over de totale groep respondenten ($n = 404$). Echter, Lezen voor de lijst bestaat uit twee versies, een versie voor 12-15 jaar en een versie voor 15-18 jaar. Om de beschrijving van de resultaten in dit hoofdstuk aan te laten sluiten bij deze tweedeling, geven we in elke tabel/figuur niet alleen het resultaat voor de totale responsgroep aan, maar ook voor twee subgroepen:

- 1) de docenten die *alleen* in de leerjaren 1 tot en met 3 lesgeven (die noemen we onderbouwdocenten, $n = 101$);
- 2) de docenten die *alleen* in de leerjaren 4 tot en met 6 lesgeven (aangeduid als bovenbouwdocenten, $n = 118$).

De overige groep docenten (aangeduid met de term 'beide', $n=185$) geeft aan les te geven aan zowel boven- als aan onderbouwklassen; deze groep kunnen we daarom niet verder onderverdelen.

De docenten die lesgeven in de bovenbouw (leerjaren 4 tot en met 6) zijn over het algemeen docenten die lesgeven aan havo- en/of vwo-klassen. Van de totale groep respondenten ($n=404$) geven 101 docenten les op het vmbo, 262 op de havo en 276 op het vwo. Alleen wanneer we opvallende verschillen tussen de onderwijstypen zien, zullen we deze verschillen benoemen.

2.1 Verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs

Het begrip 'verplicht lezen' kan op verschillende manieren uitgelegd worden. In de vragenlijst hebben we de respondenten daarom voor de duidelijkheid de volgende omschrijving meegegeven: 'Onder verplicht lezen verstaan we dat de docent deels tot helemaal bepaalt welke titels de leerling wel of niet mag lezen voor het literatuuronderwijs'.

Werkwijze rond verplicht lezen

Ruim driekwart van de docenten Nederlands die de vragenlijst invulden (78%), meldt dat op hun school leerlingen zelf de boeken mogen kiezen die ze willen lezen, op voorwaarde dat de docent ze goedkeurt (zie tabel 1). Dit geldt voor bovenbouwdocenten nog iets vaker dan voor onderbouwdocenten, maar ook daar geldt volgens zeven op de tien docenten deze werkwijze op school.

Tabel 1. Hoe ziet verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs er bij u op school uit? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=404)	Onderbouw (n=101)	Bovenbouw (n=118)	Beide (n=185)
Leerlingen mogen zelf titels kiezen die worden goedgekeurd	78%	70%	78%	81%
Leerlingen kunnen kiezen uit een specifieke lijst met titels	36%	25%	44%	37%
Leerlingen moeten verplicht bepaalde titels lezen	28%	14%	30%	34%
Leerlingen mogen helemaal vrij titels kiezen	8%	18%	1%	7%

Ruim veertig docenten (n = 43) maakten gebruik van de antwoordoptie ‘Anders, namelijk...’. De meesten van hen gaven hierbij aan bij verplicht lezen te verwijzen naar Lezen voor de lijst. Of zoals een docent het verwoordde in de toelichting: “Leerlingen kiezen in de basis boeken van Lezen voor de lijst, maar mogen ook daarbuiten kiezen.” Een ander veel gegeven toelichting betrof het klassikaal lezen van een boek, zoals bijvoorbeeld van de docent die schreef: “Enkele werken worden gezamenlijk gelezen (met name historische werken) en daarbij hebben leerlingen geen keuze.”

Eisen aan boektitels

Uit tabel 2 blijkt dat de meerderheid van de respondenten (86%) het belangrijk vindt dat leerlingen boeken lezen die passen bij hun niveau; dat geldt zowel voor de groep onderbouwdocenten als voor de groep bovenbouwdocenten. De aansluiting van boektitels op de interesses van leerlingen vindt bijna zes op de tien docenten een relevant criterium en ongeveer de helft van de docenten verwacht van de leerlingen dat ze boeken lezen die aansluiten op de exameneisen.

Tabel 2. Welke eisen stelt u aan de titels die leerlingen verplicht moeten lezen binnen het literatuuronderwijs? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=372)	Onderbouw (n=83)	Bovenbouw (n=117)	Beide (n=185)
De titels moeten passen bij het niveau van de leerling	86%	88%	80%	88%
De titels moeten passen bij de interesses van de leerling	58%	66%	53%	57%
De titels moeten aansluiten op de exameneisen voor literatuuronderwijs	51%	16%	70%	55%
De titels moeten mogelijkheden bieden voor gesprek en reflectie, bijvoorbeeld doordat ze complexe thema's of controversiële onderwerpen aansnijden	41%	24%	54%	41%
De titels moeten een diversiteit aan onderwerpen, genres en auteurs vertegenwoordigen	38%	31%	37%	41%
De titels moeten de empathie en het inlevingsvermogen van hun leerlingen vergroten	32%	37%	32%	29%
De titels moeten cultuurhistorische waarde hebben	15%	6%	26%	13%
De titels moeten vallen binnen het canon van de Nederlandse literatuur	14%	7%	20%	13%

Ruim dertig docenten (n=33) maakten gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. Ze gaven veel verschillende antwoorden. Regelmatig werd opgemerkt dat de te lezen boeken authentiek Nederlandstalig moeten zijn en "enig literair niveau" moeten hebben. Een enkeling verwees naar leesbevorderingsactiviteiten zoals schrijversbezoeken: "Elk jaar komt een schrijver bij ons op school over zijn/haar werk en boeken vertellen. We verwachten van onze leerlingen dat ze in ieder geval één boek van deze schrijver hebben gelezen voor dit bezoek plaatsvindt."

Titelselectie

Bijna drie kwart van de respondenten baseert zich bij het vaststellen van boeken die ze leerlingen verplicht laten lezen op de website www.lezenvoordelijst.nl (zie tabel 3). Dit geldt voor bovenbouwdocenten iets vaker dan voor onderbouwdocenten. Voor ongeveer twee derde van de respondenten spelen ook collega's een rol bij het selecteren van verplichte boektitels. Dit geldt juist voor onderbouwdocenten iets vaker dan voor bovenbouwdocenten.

Tabel 3. Hoe selecteert u titels die leerlingen verplicht moeten lezen binnen het literatuuronderwijs? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=372)	Onderbouw (n=83)	Bovenbouw (n=117)	Beide (n=185)
Ik raadpleeg de website www.lezenvoordelijst.nl	74%	69%	76%	74%
Ik vraag om input van collega-docenten en vakgroepen binnen de school	64%	65%	58%	67%
Ik doe dit op basis van aanbevelingen van literatuurexperts en recensenten	44%	35%	54%	42%
Ik maak gebruik van literatuurhandleidingen en vakliteratuur	34%	19%	41%	37%
Ik neem de literaire canon en belangrijke auteurs in overweging	32%	12%	47%	30%

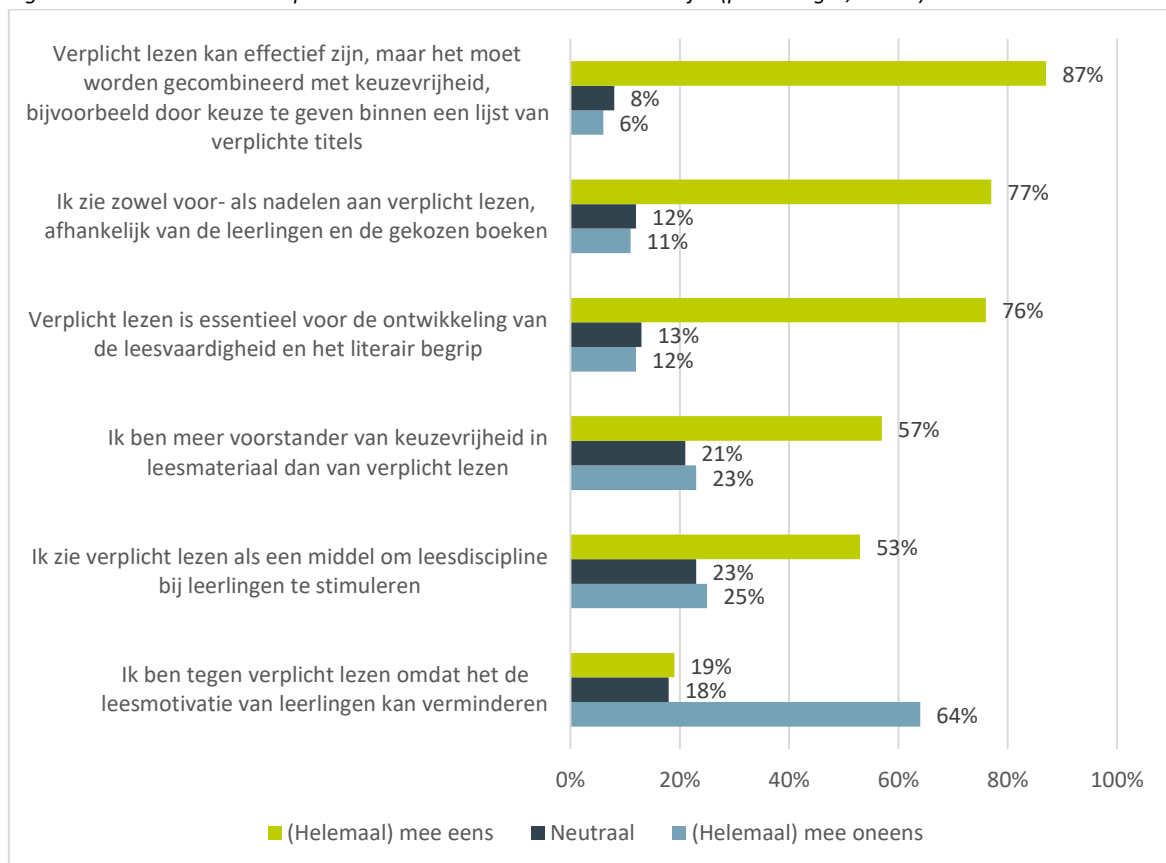
Relatief veel docenten (n=104) maakten gebruik van de optie ‘Anders, namelijk...’ bij deze vraag. Veel docenten verwezen naar hun eigen leeservaring, kennis en inzicht. Ook de website www.leesadviezen.nl werd veel genoemd en in mindere mate ook www.Litlab.nl. Tot slot noemen veel docenten dat zijzelf en hun leerlingen geadviseerd worden door de mediathecaris van de school of door de openbare bibliotheek.

Mening over verplicht lezen

De respondenten konden hun mening geven over zes stellingen die we ze voorlegden in de vragenlijst; hieronder in figuur 1 hebben we ze geordend in volgorde van meer naar minder breed gedragen. Verreweg de meeste respondenten (87%) vinden dat verplicht lezen effectief kan zijn, maar dat het moet worden gecombineerd met keuzevrijheid bij het kiezen van titels en ruim driekwart van de docenten ziet zowel voor- als nadelen aan verplicht lezen. Ook geeft ruim driekwart van docenten aan dat verplicht lezen essentieel is voor de ontwikkeling van de leesvaardigheid en het literair begrip. Dit geldt meer voor de bovenbouwdocenten (83%) dan voor de onderbouwdocenten (63%). Ruim de helft van de respondenten (57%) beschouwt zichzelf meer als voorstander van keuzevrijheid dan als voorstander van verplicht lezen. Dit geldt iets meer voor de onderbouwdocenten (60%) dan voor de bovenbouwdocenten (49%). Verder hecht ruim de helft van de docenten (53%) waarde aan verplicht lezen, omdat dat de leerlingen leesdiscipline bijbrengt.

Figuur 1. Wat vindt u van verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs? (percentages, n=404)

Bijna dertig docenten (n=28) maakten gebruik van de antwoordoptie ‘Anders, namelijk...’. Docenten verwijzen onder andere naar bepaalde didactische keuzes waarvoor leerlingen hetzelfde boek lezen: “Verplicht lezen kan een mooie manier zijn om met een groep of klas samen het gesprek aan te gaan

over hetzelfde boek.” Maar ook de ideeën achter verplicht lezen worden benadrukt, zoals: “Ik wil vooral de brug slaan naar een wereld die ze niet kennen. Daarvoor moeten ze soms uit hun comfort zone.”

Tijdens de focusgroepen is aanvullend gesproken over de potentie die de docenten Nederlands zien als het gaat om verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs. Een aantal docenten geeft aan mogelijkheden te zien om het verplichte leesonderwijs in de toekomst op een andere manier vorm te geven. Te denken valt aan het organiseren van leeskringen en/of boekenclubs in de klas, het bespreken van boekverfilmingen of door tijdens de les een koppeling te maken met bijvoorbeeld BookTok.

2.2 Didactische aanpak Lezen voor de lijst

De aanpak van Lezen voor de lijst is ontwikkeld door vakdidacticus Theo Witte. In de aanpak staat de kerngedachte, dat je de literaire competenties van leerlingen kunt ontwikkelen door hen boeken te laten lezen die aansluiten bij hun leesniveau en ze stimuleert steeds een iets moeilijker boek te lezen, centraal.

Alle vakdidactici waren eensgezind positief over het didactische concept van Lezen voor de lijst. Ze noemden het uitgangspunt dat leerlingen groeien in hun literaire competentie als ze boeken lezen die passen bij hun competentieniveau ‘mooi’ en ‘belangrijk’. De geïnterviewden beschouwen Lezen voor de lijst als een zinvolle manier om naar literaire ontwikkeling te kijken en vinden het lovenswaardig om leerlingen te stimuleren om te blijven lezen en te groeien in het lezen door passende boeken aan te reiken. Eén duo merkte daarnaast op dat het bijzonder is dat een wetenschappelijk proefschrift zich vertaald heeft naar zo’n breed gedragen platform.

Maar er werden ook kanttekeningen gemaakt. Eén vakdidacticus denkt dat het concept wel erg star uitgaat van de zone van naaste ontwikkeling als het gaat om leesplezier. Hij betoogde: “Volgens Witte kan een niveau 2-leerling weinig plezier beleven aan een boek dat bijvoorbeeld op niveau 4 is ingedeeld. Maar dat ben ik niet met hem eens. In mijn ogen kan zelfs een niveau 1-lezer genieten van een niveau 4-boek, al zal hij er dan waarschijnlijk niet alles uithalen wat erin zit.” Een andere vakdidacticus vindt dat Lezen voor de lijst een erg poëticaal model is: “Alles wat gelaagd, diepzinnig, origineel en literair-historisch is, komt in de hogere niveaus terecht. Dat vind ik wel een probleem, omdat het suggereert dat je minderwaardig leest als je niet op die manier leest. Terwijl je ook een heel erg goede lezing zou kunnen geven vanuit een ander perspectief.”

Naast de unanieme waardering voor het didactische concept, constateren de vakdidactici eveneens unaniem dat Lezen voor de lijst in de praktijk wordt gebruikt op manieren die niet in lijn zijn met de oorspronkelijke bedoeling ervan. Ze signaleren een aantal problemen. Om te beginnen kwam in alle gesprekken (zij het in iets andere bewoordingen) ter sprake dat Lezen voor de lijst in de praktijk te veel is gaan draaien om het niveau van boeken, in plaats van om het leesniveau van de leerlingen en de ontwikkeling die ze daarin laten zien. De vakdidactici benadrukken dat het erom gaat wat een lezer met een boek doet; hetzelfde boek kan immers op heel verschillende manieren gelezen worden. Het ene boek is wel geschikter om bepaalde vormen van literaire competentie mee te oefenen dan het andere, bijvoorbeeld vanwege bepaalde teksteigenschappen. Zo is een tekst die zich moeilijk laat decoderen geschikter om literaire competentie mee te oefenen dan een tekst die zich makkelijk laat decoderen. In

de ogen van de vakdidactici heeft de docent de cruciale taak om leerlingen te begeleiden naar hogere leesniveaus en te benadrukken dat het daar om gaat bij het gebruik van Lezen voor de lijst. In de praktijk pakken veel docenten die begeleidende taak volgens de vakdidactici niet of onvoldoende op. Leerlingen blijven dan veel te lang boeken van hetzelfde niveau lezen.

Daarnaast geven de vakdidactici aan dat hoewel Lezen voor de lijst niet is bedoeld als een canonlijst, deze in de praktijk toch als een soort canon werkt, in de zin van een vastgestelde lijst van boeken die door leerlingen massaal gelezen worden. Docenten geven hun leerlingen volgens de vakdidactici de boodschap mee: als een boek op Lezen voor de lijst staat zit het wel goed en 'mag' het. Vervolgens zijn er docenten die de boeken die op de titellijsten niet meer zelf lezen, omdat ze afgaan op het oordeel van Lezen voor de lijst. Eén van de geïnterviewde duo's concludeerde: "Als docenten de achtergrondinformatie of het proefschrift van Witte zouden lezen, zouden ze weten dat het niet de bedoeling is om Lezen voor de lijst als een soort boekenkeurmerk te gebruiken. Maar blijkbaar doen ze dat niet, ze kijken vooral naar de titellijsten."

Tot slot komt het volgens de vakdidactici vaak voor dat secties Nederlands Lezen voor de lijst op een normatieve manier inzetten. Hoewel duidelijk op de website staat dat dat niet de bedoeling is, zeggen ze dan bijvoorbeeld tegen een vwo 4-klas: jullie moeten nu allemaal boeken lezen op niveau 4. Eén van de vakdidactici zei het als volgt: "De fout bij docenten is vaak dat ze denken dat leerlingen op een bepaald moment op een bepaald niveau moeten zitten. Het is belangrijk om Lezen voor de lijst als een begeleidingsinstrument te gebruiken en niet als een lijst van keiharde doelen. Ik benadruk bij mijn studenten (leraren in opleiding) dat ze het niet moeten gebruiken om harde grenzen te stellen." Hij denkt dat de terminologie daarbij ook een rol bij speelt: een woord als 'competentie' is misschien passender dan het woord 'niveau'.

2.3 Gebruik Lezen voor de lijst

De aanpak Lezen voor de lijst is ontwikkeld door vakdidacticus Theo Witte. De website www.lezenvoordelijst.nl, gelanceerd in 2011, is de praktische uitwerking van de aanpak Lezen voor de lijst voor docenten.

De website www.lezenvoordelijst.nl

De website www.lezenvoordelijst.nl wordt veel gebruikt door de docenten Nederlands uit dit onderzoek. 86% van hen geeft aan de website op een of andere manier te gebruiken; 14% doet dat niet (zie tabel 4). De titellijsten zijn het meest gebruikte onderdeel van de website, ruim driekwart van de docenten Nederlands uit deze peiling maakt gebruik van deze lijsten; onder de bovenbouwdocenten ligt dat percentage wat hoger en onder de onderbouwdocenten wat lager. Zeven op de tien docenten maakt gebruik van de mogelijkheid het leesniveau van leerlingen te bepalen, de bovenbouwdocenten doen dat beduidend meer dan de onderbouwdocenten.

Tabel 4. Maakt u gebruik van de website www.lezenvoordelijst.nl? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=404)	Onderbouw (n=101)	Bovenbouw (n=118)	Beide (n=185)
Ja, ik maak gebruik van/ik wijs mijn leerlingen op de titellijsten	77%	62%	84%	81%
Ja, ik maak gebruik van de niveaubepaling (het bepalen van het leesniveau van mijn leerlingen)	68%	38%	70%	69%
Ja, ik maak gebruik van de docent informatie en didactische analyses van de titels	42%	31%	48%	44%
Ja, ik wijs mijn leerlingen op de opdrachten	14%	5%	20%	16%
Nee	14%	26%	8%	12%

Enkele docenten (n=13) maakten bij deze vraag gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. Deze docenten geven veelal aan de website slechts sporadisch te gebruiken en/of te gebruiken in combinatie met andere boekenlijsten (bijvoorbeeld www.Boekenzoeker.be) of zelf samengestelde boekenlijsten. Enkele docenten geven aan leerlingen naar de website te verwijzen zodat zij een geschikte boekenkeuze kunnen maken.

Omvang van de titellijst

Tijdens de focusgroepen is aanvullend gevraagd naar wat de docenten vinden van de omvang van de titellijst. Over de omvang van de boekenlijst op de website bestaan uiteenlopende meningen. De meeste docenten zijn van mening dat de lijst niet ingekort moet worden, maar juist uitgebreid. Docenten zouden graag meer recente titels op de lijst willen zien, of meer young adult titels. Echter, zij geven aan dat nieuwe boeken niet te snel en in grote aantallen moeten worden toegevoegd, omdat dit de kans vergroot dat een docent een boek nog niet heeft gelezen, wat volgens ten minste één docent problematisch is: "Het wordt dan bijna onmogelijk voor docenten om passende begeleiding te bieden." Een kleinere groep docenten benoemt dat het aanbod aan boeken overweldigend kan zijn voor leerlingen, en dat het beperken van het boekenaanbod keuzestress kan verminderen. Volgens hen zou het verstandig zijn om enkele titels van de lijst te schrappen.

De omvang van de boekenlijst is eveneens besproken met de vakdidactici. Enkele vakdidactici refereren in dit kader aan het oorspronkelijke idee van Theo Witte om binnen Lezen voor de lijst te werken met een beperkte set boektitels. Een beperkte titellijst maakt het mogelijk dat de docent als leescoach optreedt, omdat die de teksten allemaal kent. Een van hen voegde daaraan toe: "Witte hoopte ook dat docenten daarna met elkaar in de secties gezamenlijk boeken zouden lezen en in gesprek zouden gaan over de niveaus. Dat was waarschijnlijk een beetje te idealistisch voorgesteld." De constatering dat dit in de praktijk niet (meer) zo werkt wordt herkend door de andere vakdidactici. Dit wetende, hoe denken zij dan over de vraag hoe lang de titellijsten kunnen worden? Eén duo ziet geen bezwaar in een lange titellijst die steeds verder uitbreidt. "Als je een boek op een bepaald niveau wil hebben van een bepaalde schrijver en je kunt dat makkelijk vinden, is dat geen probleem". Zijn collega vindt het juist belangrijk dat populaire titels een plek krijgen op de website en dat de lijst groeit. Dat zou in zijn ogen kunnen voorkomen dat Lezen voor de lijst te veel een canonlijst wordt. "Het moet niet zo zijn dat je honderd vaste titels hebt die je moet kennen en daar blijft het bij. Een ander duo sluit zich daarbij aan: leerlingen lezen over het algemeen graag recente titels die over actuele kwesties gaan, dus het zou mooi zijn als die ook op de titellijsten komen. Nog mooier is het als daarbij dan wordt verwezen naar oudere boeken die daarop aansluiten, zoals de website www.leesadviezen.nl ook leestips geeft voor

gerelateerde boeken. Het derde duo belichtte twee verschillende invalshoeken. Enerzijds kun je denken vanuit het doel dat leerlingen competente lezers worden, oftewel: in staat zijn om verschillende leesbenaderingen toe te passen. Dan is het een goede zaak als de titellijsten lang en uitgebreid zijn. Anderzijds lukt het docenten door drukte vaak niet om al die titels te lezen en te kennen. Dat is problematisch, want als de docenten de boeken niet kennen die de leerlingen lezen, zijn ze niet in staat om de leerlingen goed te begeleiden. Gedacht vanuit het doel om goed literatuuronderwijs te geven, is het wellicht dus verstandig de hoeveelheid titels behapbaar te houden, want dan is de kans op goed onderwijs groter.

Aan de docenten die deelnamen aan de focusgroepen is ook gevraagd of klassiekers uit het Nederlandse literaire canon geschrapt zouden moeten worden van de lijst. Een meerderheid van de docenten is van mening dat bepaalde canonieke werken een plaats verdienen op de lijst. Een andere docent benadrukt dat de voornaamste taak van literatuuronderwijs het doorgeven van cultuur is: "Met klassiekers geef je ze de beste culturele bagage. Praktisch gezien is het bespreken van klassiekers de beste manier om leerlingen kansen te bieden, om ze te helpen ontwikkelen. Het is niet ethisch om leerlingen dat te onthouden." Een docent merkt op dat het lezen van klassieke werken ook tot interessante gesprekken met ouders en grootouders kan leiden.

Boekenselectie

De vakdidactici zijn kritisch over de boekenselectie op de website. Zij geven aan dat als *Lezen voor de lijst* in de praktijk werkt als een canon (zie paragraaf 2.2), het ook die rol moet waarmaken en het goed moet zitten met de kwaliteit van wat erop staat. Daar zetten de vakdidactici hun vraagtekens bij. Sommigen komen bij ieder bezoek aan de website wel weer een titel tegen waarbij ze twijfelen aan de niveau-indeling.

In één van de duo-interviews met de vakdidactici kwam verder de rol van ethiek en moraal binnen de boekenselectie van *Lezen voor de lijst* ter sprake. Zij zien een probleem bij boeken die moreel verwerpelijk of pervers gedrag weergeven zonder daar vragen bij te stellen, of de lezer uit te dagen die vragen te stellen. Neem bijvoorbeeld de vier titels van Mel Wallis de Vries die op *Lezen voor de lijst* onderbouw staan. De vraag is of dat handige titels zijn voor de onderbouw, omdat er veel seksisme in voorkomt en enorme moordlusten, die niet ter discussie staan of kritisch bevestigd worden. Kortom, zij vinden dat er ook ethisch-morele kaders gehanteerd moeten worden, of verwachten in ieder geval dat die discussie gevoerd wordt binnen de redactie van *Lezen voor de lijst*.

Ook hebben we de docenten tijdens de focusgroepen gevraagd wat zij vinden van de samenstelling van de titellijst. Bijna alle docenten geven aan dat de samenstelling van de lijst qua auteurs diverser moet worden. De docenten benadrukken het belang van meer ruimte voor vrouwelijke auteurs, auteurs van kleur, met een niet-westerse achtergrond of auteurs met een LHTBIQA+-achtergrond. Ze erkennen dat er de afgelopen jaren al stappen zijn gezet naar meer diversiteit in de lijst. Daarnaast benadrukken docenten het belang van het opnemen van meer diverse thema's in de boekenselectie. Ze merken op dat hun leerlingen voornamelijk behoefte hebben aan boeken over moderne literatuur of thema's waarin ze zich kunnen inleven. Een docent deelt een voorbeeld waarbij een geschikte boekenselectie leerlingen daadwerkelijk heeft gestimuleerd om te gaan lezen: "In Rotterdam vroegen wij de bibliotheek een tijdje geleden om een boekenselectie te maken rondom een bepaald thema, bedoeld voor een groep kwetsbare jongeren. Deze lijst sloeg heel erg aan bij deze groep."

Diversiteit

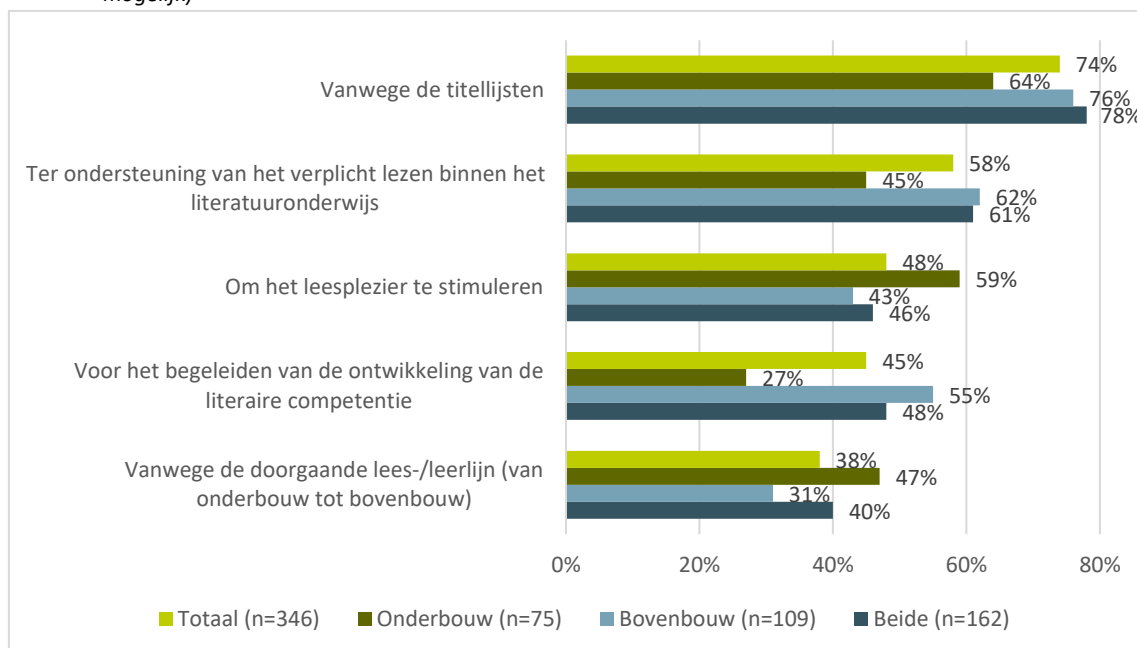
Het thema diversiteit kwam ook aan bod in de gesprekken met de vakdidactici. In twee van de drie gesprekken kwam aan de orde dat de diversiteit van de titellijsten op Lezen voor de lijst onvoldoende is. Een van de vakdidactici refereert aan studentonderzoek dat laat zien dat er een enorme disbalans bestaat op het vlak van gender, etniciteit en nationaliteit op de titellijsten van Lezen voor de lijst. Daarnaast zou ook de samenstelling van de redactie volgens een van de duo's diverser kunnen zijn, niet alleen qua multiculturaliteit, maar ook in professioneel opzicht (niet alleen docenten maar bijvoorbeeld ook een schrijver, een wetenschapper, een leesexpert et cetera).

Belangrijke voorwaarde voor het uitbreiden van de titellijst is de verbetering van de zoek- en filterfunctie op de website, zoals benadrukt door meerdere docenten tijdens beide focusgroepen. Verschillende suggesties zijn gedaan voor het verbeteren van deze functionaliteit, waaronder het kunnen filteren op zoektermen, jaar van uitgave en thema. Het is volgens docenten daarbij essentieel om rekening te houden met de uiteenlopende motivaties van leerlingen om een boek te lezen. Een docent noemt als voorbeeld: "Ik had een leerling die graag een selectie aan boeken wilde lezen met daarin een hoofdpersoon met dezelfde naam als deze leerling zelf. Het zou goed zijn om de zoekfunctie van Lezen voor de lijst uit te breiden zodat leerlingen zelf kunnen zoeken naar boeken die aan hun vereisten voldoen."

Uit de digitale vragenlijst blijkt verder dat bijna driekwart van de docenten aangeeft juist vanwege de titellijsten gebruik te maken van de website www.lezenvoordelijst.nl (zie figuur 2). Ook het ondersteunen van het verplicht lezen is voor meer dan de helft van de docenten een reden om de website te gebruiken. Beide redenen worden iets vaker door de bovenbouwdocenten gegeven dan de onderbouwdocenten.

Figuur 2 Wat zijn voor u redenen waarom u de website www.lezenvoordelijst.nl gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)

Bijna dertig docenten (n=27) maakten bij deze vraag gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. De meeste docenten geven aan dat de website een handig overzicht biedt voor leerlingen bij het kiezen

van boeken. Veel docenten zien dat de website voor leerlingen een bron van inspiratie is in de boekenkeuze. Ook ondersteunt de website docenten om leerlingen gericht te kunnen sturen in het kiezen van boeken. Zo schrijft een docent: "Lezen voor de lijst is een mooi systeem voor leerlingen om een boek te kiezen. Aangezien ze niet snel naar een bibliotheek gaan en er geen bibliotheek bij ons op school is." Docenten gebruiken de website voor zichzelf veelal om inspiratie en ideeën op te doen.

Tijdens de focusgroepen is aanvullend stilgestaan bij de vraag of het concept van Lezen voor de lijst een zinvolle bijdrage levert aan het huidige literatuuronderwijs. Een meerderheid van de docenten is van mening dat het concept Lezen voor de lijst inderdaad een bijdrage levert, maar beschouwt het concept als slechts één aspect binnen een breder scala aan methoden om literatuuronderwijs vorm te geven.

Daarnaast is gevraagd in hoeverre Lezen voor de lijst bijdraagt aan het bevorderen van het leesplezier van leerlingen. Bij de beantwoording van deze vraag viel op dat de aanpak Lezen voor de lijst en de website www.lezenvoordelijst.nl voor de meeste docenten Nederlands gelijk is. Zij kennen en werken met de website, maar zijn minder bezig met de aanpak waarvan de website een uitwerking is. Een meerderheid van de docenten geeft dan ook aan dat de website www.lezenvoordelijst.nl een waardevolle bijdrage levert aan het leesplezier van leerlingen. Ze stellen dat de informatie over de boeken op de website het leesplezier bevordert doordat leerlingen op basis daarvan een geschikte boekeselectie kunnen maken. De docenten vinden dit van essentieel belang, omdat ze geloven dat de eerste leeservaring van een leerling positief moet zijn: "Je hebt maar één kans om een leerling te leren lezen." Ook merken ze op dat Lezen voor de lijst met haar uitgebreide boekeselectie een fris alternatief biedt voor een 'ouderwetse' verplichte boekenlijst, aldus een docent.

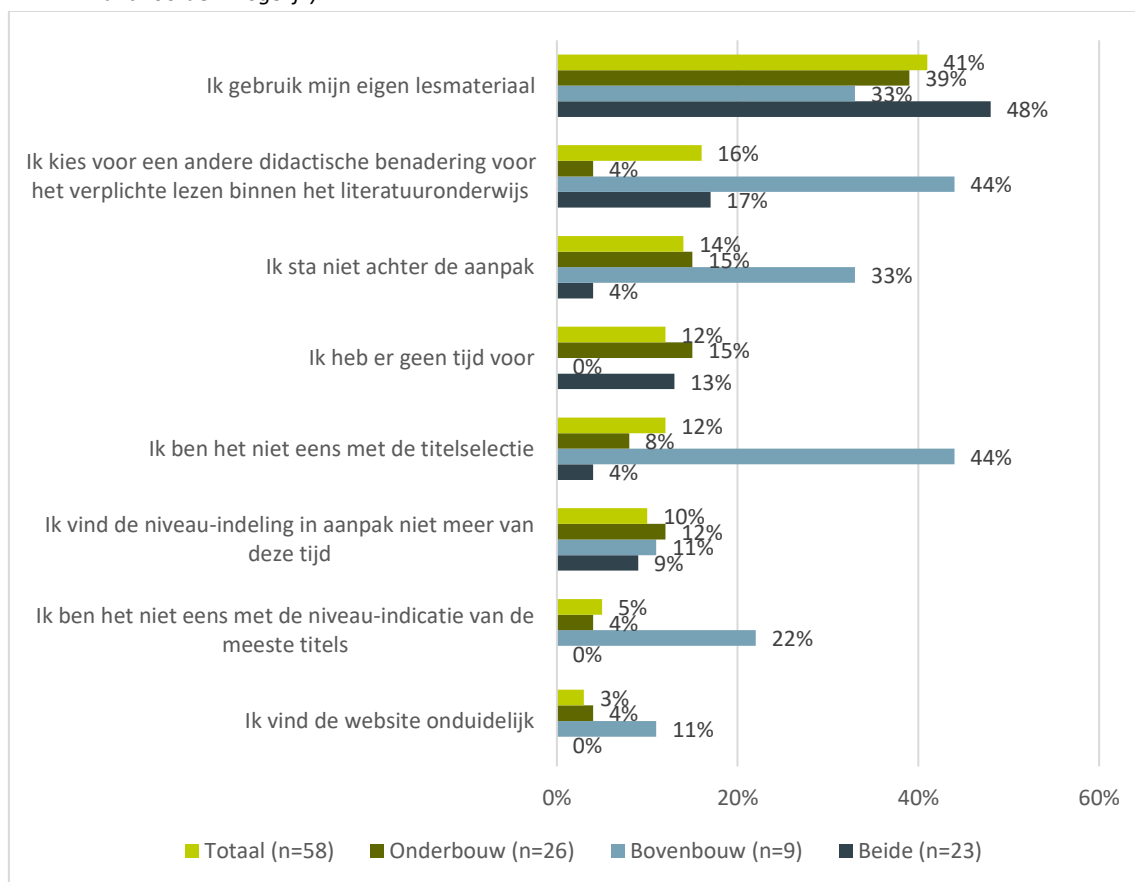
Docenten benadrukken dat het gebruik van Lezen voor de lijst slechts één van de verschillende methoden is die zij hanteren om leesplezier bij leerlingen te stimuleren. Ze onderstrepen dat zij als docent altijd een cruciale rol blijven spelen bij het begeleiden van een boekenkeuze. Andere genoemde methoden om leesplezier te bevorderen zijn onder meer het delen van eigen ervaringen door de docent zelf, evenals het organiseren van leeskringen, waarbij groepen leerlingen gezamenlijk een boek kiezen, lezen en bespreken. Een docent benadrukt de effectiviteit van leeskringen door te stellen: "Het met elkaar over een boek praten motiveert om door te lezen."

Volgens de vakdidactici kent echter bijna iedereen de Lezen voor de lijst en dat maakt het een "sterk merk", zoals één van de vakdidactici het noemde. Zij vindt het voor docenten Nederlands heel prettig dat Lezen voor de lijst landelijk is en zo'n duidelijke presentie heeft. "Ook leerlingen die niet zo graag lezen, vinden het lezen van boeken voor de lijst iets vanzelfsprekends door het bestaan van de site. Zou deze site niet bestaan dan zouden ze het lezen misschien zien als een hersenspinsel van de docent of sectie Nederlands en zou de weerstand groter zijn."

In de digitale vragenlijst hebben we aan de docenten die niet met de website www.lezenvoordelijst.nl werken gevraagd waarom ze dat niet doen (zie figuur 3). De meesten van hen laten weten dat ze met eigen lesmateriaal werken. Een klein deel geeft een andere reden. Met name de bovenbouwdocenten (44%) geven aan dat ze kiezen voor een andere didactische benadering voor het verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs, dat ze het niet eens zijn met de titelselectie (44%) en dat ze niet achter de aanpak staan (33%). Dit geldt minder voor de onderbouwdocenten.

Figuur 3 Wat zijn voor u redenen waarom u de website www.lezenvoordelijst.nl niet gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)

Iets minder dan de helft van de docenten die deze vraag beantwoordden maakte gebruik van de optie 'Anders, namelijk...' (n=25). De meeste docenten geven aan niet bekend te zijn met de website. Ook geeft een deel van de docenten aan gebruik te maken van andere kanalen dan Lezen voor de lijst, waaronder de LEES-app of www.leesadviezen.nl.

Werken met niveaus

De kerngedachte achter Lezen voor de lijst is dat je de literaire competentie van leerlingen kunt ontwikkelen door hen boeken te laten lezen die aansluiten bij hun leesniveau en ze stimuleert steeds een iets moeilijker boek te lezen. Maar hoe bepalen de docenten het leesniveau van hun leerlingen? De meeste respondenten schatten het leesniveau van hun leerlingen zelf in (zie tabel 5). Ongeveer de helft van de docenten gebruikt daarbij (ook) de niveaustest op www.lezenvoordelijst.nl.

Tabel 5. Hoe bepaalt u het leesniveau van de leerlingen? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=346)	Onderbouw (n=75)	Bovenbouw (n=109)	Beide (n=185)
Ik bepaal dit zelf op basis van hoe ik de leerling ken en inschat	59%	57%	59%	61%
Via de online niveautest op de website www.lezenvoordelijst.nl	49%	49%	41%	55%
Met behulp van de leesautobiografie van de leerling bepaal ik het leesniveau	29%	19%	36%	30%
De leerlingen bepalen zelf hun niveau aan de hand van de strookjes in de les	24%	13%	28%	25%

Bijna vijftig docenten (n=48) kozen voor de optie 'Anders, namelijk...'. Uit deze reacties kunnen we afleiden dat veel docenten leerlingen zelf hun niveau laten inschatten en dat veel docenten met leerlingen in gesprek gaan om het leesniveau te bepalen. Een aantal docenten baseert het leesniveau op de leeftijd en het leerjaar en onderwijsniveau van de leerling, of gebruikt een combinatie van verschillende methodes om het leesniveau vast te stellen. Zo schrijft een docent in de toelichting op deze vraag: "Leerlingen maken de niveautest, maar als ze dit niet serieus doen, of er komt een ander niveau uit, dan moeten ze daarover in gesprek gaan met mij en schatten we in overleg het niveau in. Soms daag ik leerlingen na een half jaar uit om een niveautje hoger te lezen." Tot slot gebruikt een deel van de docenten toetscores om te bepalen welk leesniveau passend is, bijvoorbeeld toetsresultaten voor begrijpend lezen, Cito toetsen of resultaten voor zelfontwikkelde toetsen.

Tijdens de focusgroepen kwam aanvullend naar voren dat enkele docenten overigens kritisch zijn op de kerngedachte achter Lezen voor de lijst. Een onderbouwdocent (die lesgeeft aan vmbo-leerlingen) geeft als voorbeeld dat haar leerlingen een boek vaak alleen beoordelen op het aantal pagina's: "Ze willen zo snel mogelijk klaar zijn met lezen." Volgens deze docent zijn vmbo-leerlingen überhaupt moeilijk te vergelijken met havo en vwo-leerlingen. Een andere docent geeft aan dat de veronderstelling dat leerlingen zelf willen werken aan hun literaire ontwikkeling onjuist is en dat in werkelijkheid maar weinig leerlingen uit eigen initiatief een boek lezen. Deze kritische noot dient echter met enige voorzichtigheid gelezen te worden. Het idee dat leerlingen zelf willen werken aan hun literaire ontwikkeling is namelijk niet de kerngedachte achter Lezen voor de lijst.

Ook vakdidactici zijn kritisch over de mate waarin de website leerlingen stimuleert om te groeien in leesniveau. Vanuit de website komt volgens de vakdidactici immers geen stimulans voor leerlingen om na een tijdje boeken van hetzelfde niveau gelezen te hebben, vervolgens een boek van een niveau hoger te kiezen. De stimulans om door te groeien in de leesontwikkeling moet nu echt van de docent komen. Idealiter zou je wensen dat leerlingen ook zelf hun leesprogressie kunnen zien. Met nieuwe AI-mogelijkheden zou er op dit gebied van alles mogelijk moeten zijn. Bijvoorbeeld dat leerlingen automatisch een mailtje krijgen wanneer ze steeds boeken van hetzelfde niveau kiezen, inclusief een suggestie voor een ander boek. Ook interessant in dit opzicht is het werk van Karina van Dalen-Oskam die met behulp van tekstanalysesoftware de literaire kwaliteit en het niveau van boeken bepaalde.

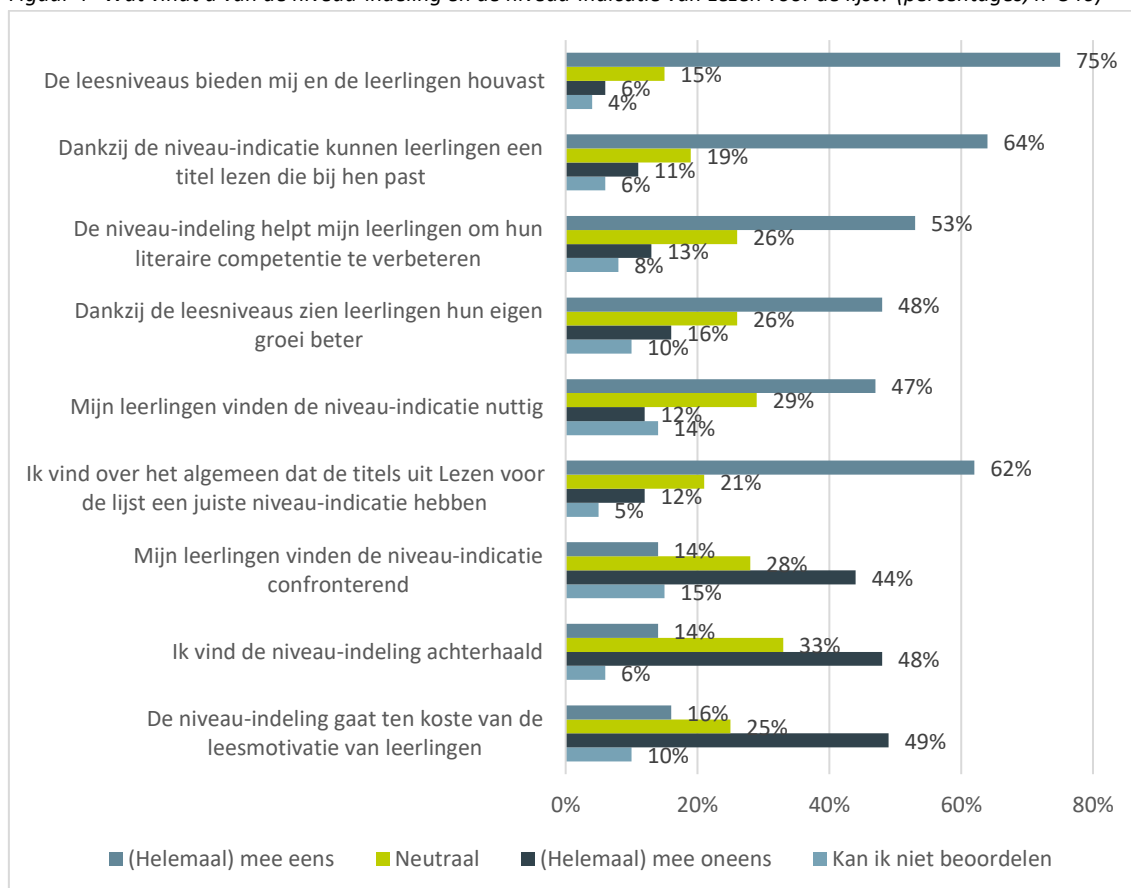
Mening over niveaus

De meningen van de docenten uit deze peiling zijn verdeeld als het gaat over het werken met niveaus binnen Lezen voor de lijst (zie figuur 4). Ze vinden dat de leesniveaus houvast bieden (75%). Dit geldt iets vaker voor de bovenbouwdocenten (75%) dan voor de onderbouwdocenten (64%). Daarnaast vinden ze dat de niveau-indicatie ervoor zorgt dat leerlingen een titel lezen die bij hen past (64%). Hier zijn nagenoeg geen verschillen tussen de bovenbouwdocenten en de onderbouwdocenten.

Verder vindt ongeveer de helft van de respondenten dat de leerlingen baat hebben bij het werken met niveaus. Volgens hen helpt de indeling leerlingen om hun literaire competentie te verbeteren en zien ze dankzij de leesniveaus hun eigen groei beter. Dit vinden de bovenbouwdocenten iets vaker van de onderbouwdocenten (respectievelijk 62% en 47%). Bovendien vinden leerlingen de niveau-indicatie zelf ook nuttig, meldt bijna de helft van de respondenten. Ook dit wordt iets vaker door de bovenbouwdocenten aangegeven dan de onderbouwdocenten (respectievelijk 55% en 35%).

Figuur 4 Wat vindt u van de niveau-indeling en de niveau-indicatie van Lezen voor de lijst? (percentages, n=346)

Bijna twintig docenten (n=18) maakten gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. Zij geven veelal aan het niet eens te zijn met de indeling van bepaalde titels op een niveau. Zo geeft een docent aan: "Soms heeft een boek een 'te hoog' niveau, maar blijkt dat het boek te zijn dat een leerling geweldig vindt. Het zegt soms dus niets." Meerdere docenten geven in de open antwoorden aan de niveau-indeling vooral te zien als een manier om leerlingen uit te dagen, of om leerlingen te helpen in

kaart te brengen wat ze kunnen verwachten van een titel en de niveau-indeling niet strak aan te houden.

Tijdens de focusgroepen is aan docenten gevraagd of de indeling van boeken op verschillende niveaus nog passend is in het hedendaagse onderwijs. Alle deelnemers aan de focusgroepen geven aan dat de niveau-indeling nog steeds zeer nuttig is, omdat het richting geeft aan het soort boeken dat leerlingen kunnen lezen en hen stimuleert om geleidelijk aan boeken van een hoger niveau te verkennen. Een docent illustreert dit met een voorbeeld van een leerling die in het eerste jaar het boek *Dolfje Weerwolfje* had gekozen: "Dat vond ik ver beneden peil. We hebben samen Lezen voor de lijst gebruikt als beginpunt om de leerling te sturen naar een passend boek."

Hoewel de docenten over het algemeen de niveau-indeling als zeer nuttig beschouwen, geeft een aanzienlijk aantal docenten aan dat zij deze indeling als een richtlijn zien en niet altijd strikt naleven. Docenten nemen doorgaans actief deel aan het proces van boekenkeuze van leerlingen en sturen bij indien nodig. Een aantal docenten merkt op dat de niveau-indeling zoals deze op de website wordt gepresenteerd niet altijd passend is. Het valt op dat bij het bespreken van de niveau-indeling sommige docenten vrijwel onmiddellijk de niveautest ter sprake brengen. Zij zien de niveau-indeling en de niveautest op de website vermoedelijk als één geïntegreerd concept. Zo noemt een docent: "Een leerling die weinig leest wordt soms onterecht te laag ingeschat, terwijl een leerling die veel leest onterecht te hoog wordt ingeschat. Dit geldt ook voor de strookjes, maar als docent kun je hier flexibeler mee omgaan." Een docent benadrukt dat zij bewust niet al te strikt vasthoudt aan de leesniveaus, omdat volgens haar vooral het diep lezen van belang is: "Het draait niet alleen om het niveau van het boek zelf, maar ook om het diep lezen. Simpele boeken kunnen grondig worden gelezen en besproken, terwijl complexe boeken juist oppervlakkig kunnen worden doorgelezen."

De vakdidactici lijken kritischer op de niveau-indeling op de website. Sommigen komen bij ieder bezoek aan de website wel weer een titel tegen waarbij ze twijfelen aan de niveau-indeling. Neem bijvoorbeeld het boek *De stille plantage*. "Dat is één van de moeilijkste boeken die ik ken, maar het staat op niveau 4. Zo'n misindeling sticht verwarring en kan tot gevolg hebben dat leerlingen afhaken, omdat het boek véél te moeilijk is. Vergelijk dat eens met het boek *Luister*, dat is ook op niveau 4 ingedeeld. Dat is een vaardige roman, maar levert niet dezelfde mate van culturele kennis en de taal is veel minder rijk en complex dan in *De stille plantage*. Hoe kan het dat deze boeken op hetzelfde niveau zijn ingedeeld?" Kortom: de criteria die de redactie hanteert bij het plaatsen van titels moeten inzichtelijk en transparant zijn én door alle redactieleden consequent toegepast worden.

Begeleiding

Docenten kunnen hun leerlingen op verschillende manieren begeleiden in hun literaire ontwikkeling. We hebben de docenten een aantal mogelijke manieren voorgelegd (zie tabel 6). Het meest gangbaar (aangevinkt door ongeveer twee derde van de respondenten) is dat leraren hun leerlingen stimuleren eens een moeilijker boek te lezen als ze al een aantal titels van hetzelfde niveau hebben gelezen.

Tabel 6. Hoe begeleidt u uw leerlingen in niveau-ontwikkeling? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Totaal (n=346)	Onderbouw (n=75)	Bovenbouw (n=109)	Beide (n=185)
Als leerlingen geruime tijd titels op een bepaald niveau hebben gelezen, stimuleer ik hen om een titel te lezen van een volgend niveau	69%	65%	72%	70%
Leerlingen mogen dit helemaal zelf bepalen	47%	43%	48%	49%
Ik toets aan de hand van het stellen van kritische vragen of zij klaar zijn voor een volgend niveau	22%	19%	27%	20%
Ik laat mijn leerlingen opdrachten maken en laat hen zelf beoordelen of ze een hoger niveau kunnen lezen	23%	17%	21%	27%
Ik laat mijn leerlingen opdrachten maken en beoordeel aan de hand daarvan of zij een volgend niveau aankunnen	16%	15%	10%	21%

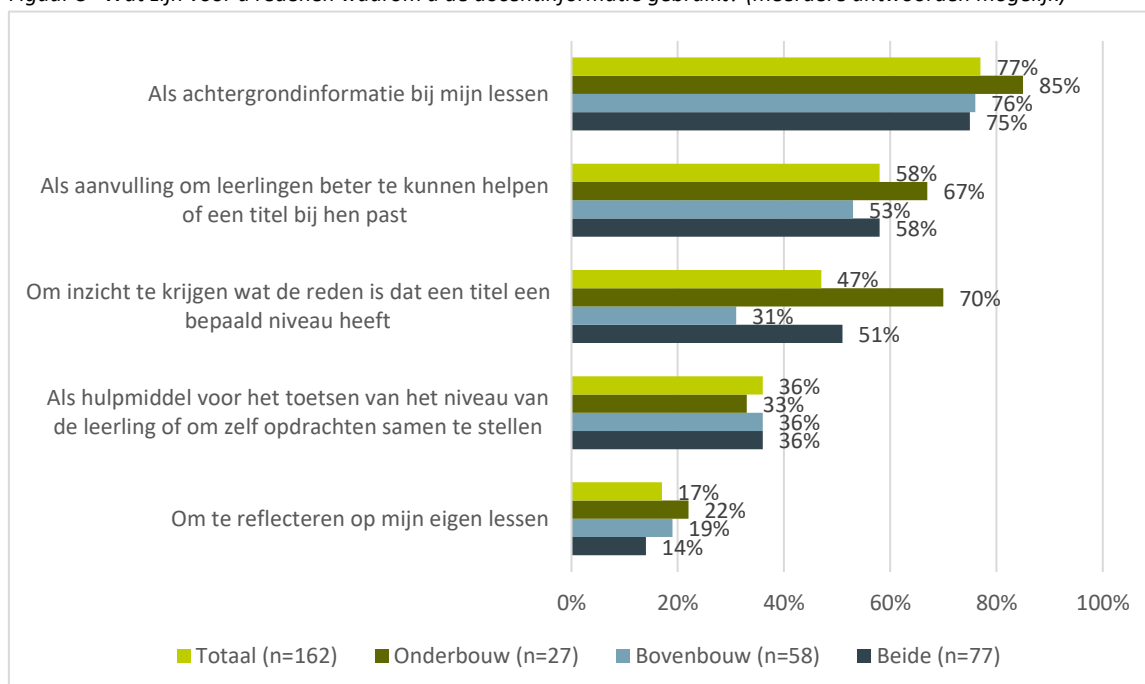
Ongeveer 30 (n=29) docenten maakten gebruik van de antwoordoptie 'Anders namelijk...'. Zij geven aan dat het leerjaar van de leerling bepalend is in de niveau-ontwikkeling, of geven aan leerlingen te begeleiden aan de hand van gesprekken over de gelezen boeken. Enkele docenten geven aan geen tijd te hebben om leerlingen te begeleiden in niveau-ontwikkeling. Zo noemt een docent: "Door de enorme hoeveelheid aan toetsen op deze school kom ik hier niet aan toe."

Docent informatie met didactische analyse

Op de website www.lezenvoordelijst.nl is bij de meeste titels docent informatie beschikbaar. Ongeveer de helft van de docenten (46%) gebruikt deze docent informatie, vooral als achtergrondinformatie bij het geven van de eigen lessen (zie figuur 5). Ruim de helft van de docenten die de docent informatie wél gebruiken, doet dat (ook) om leerlingen beter te kunnen helpen bij de vraag of een bepaald boek bij hen past.

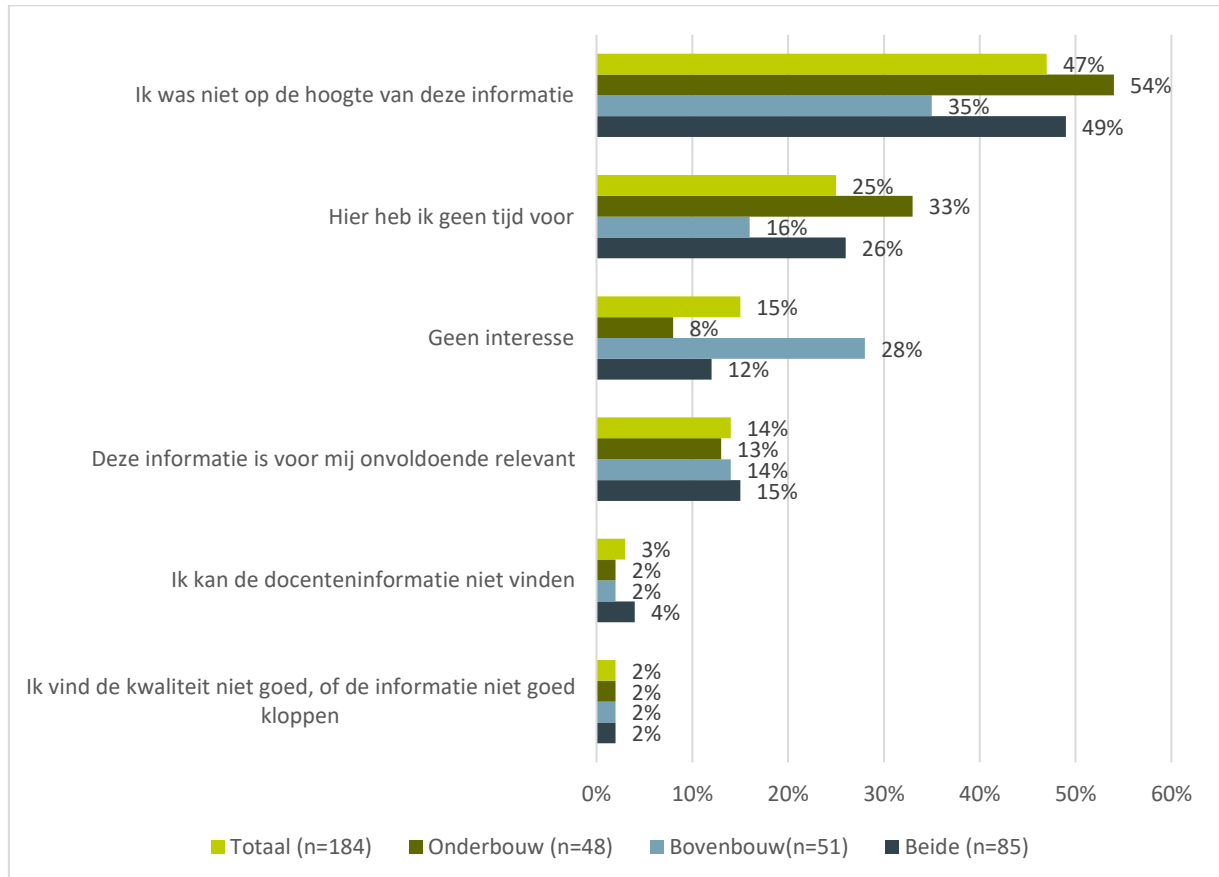
Figuur 5 Wat zijn voor u redenen waarom u de docent informatie gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)

Bij deze vraag konden docenten kiezen voor de optie 'Anders, namelijk...'. Slechts een enkele docent heeft hier gebruik van gemaakt. De antwoorden die gegeven zijn kunnen we scharen onder de optie 'als achtergrondinformatie bij mijn lessen', en nemen we daarom niet apart op.

Van de docenten die de docent informatie niet gebruiken meldt bijna de helft dat ze niet van het bestaan van deze informatie op de hoogte waren en een kwart dat ze er geen tijd voor hebben (zie figuur 6). Dit zijn met name de bovenbouwdocenten. De onderbouwdocenten noemen dit iets minder vaak.

Figuur 6 Wat zijn voor u redenen waarom u de docent informatie niet gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)

Ruim twintig docenten (n=25) maakten bij deze vraag gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. Zij geven aan niet bekend te zijn met de docent informatie, of geven aan zich (door tijdgebrek) nog niet in de docent informatie te hebben verdiept. Sommigen gebruiken andere bronnen om zich van didactische analyses te voorzien, of gebruiken eigen lesmethoden die al opdrachten en docent informatie bevatten: "Wij gebruiken een eigen methode met opdrachten. Dan heb je niet altijd iets extra's nodig."

Opdrachten

Bij de meeste titels uit de titellijsten heeft de redactie van de website

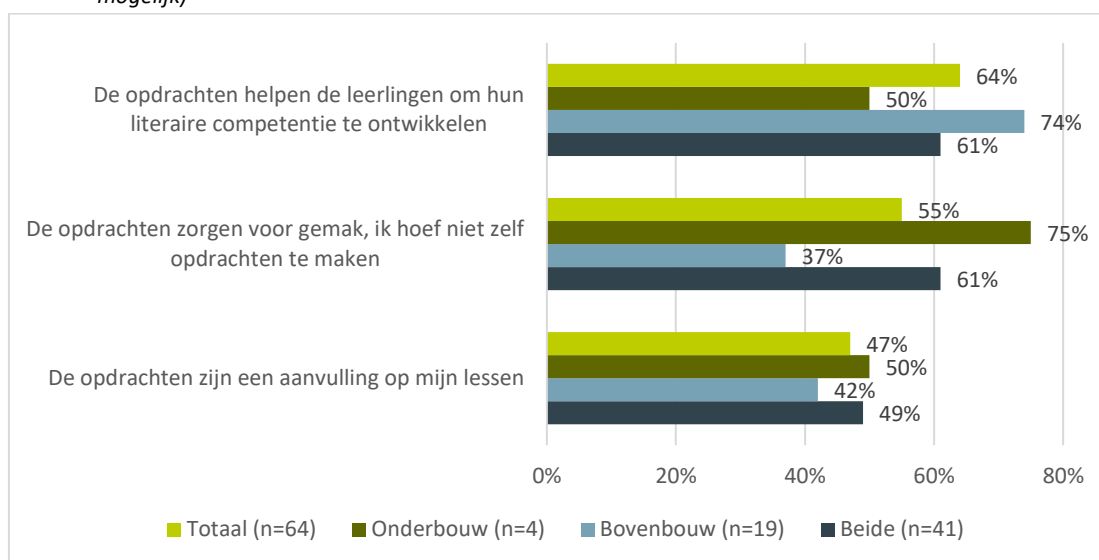
www.lezenvoordelijst.nl opdrachten ontwikkeld. Per titel zijn er diverse opdrachten

beschikbaar op het niveau van de titel, op het niveau er direct onder en er direct boven.

Deze opdrachten worden niet heel veel gebruikt; 18% van de docenten laat weten dat ze hun leerlingen de opdrachten die beschikbaar zijn bij de titels laten maken. De reden die daarvoor het

meest gegeven wordt is dat de opdrachten de leerlingen helpen hun literaire competentie te ontwikkelen (zie figuur 7). Bijna twee derde van de docenten geeft dit als reden op. Dit geldt voor bovenbouwdocenten vaker dan voor onderbouwdocenten. Ruim de helft vindt het een voordeel dat ze zelf geen opdrachten hoeven te bedenken. Dit geldt met name voor de onderbouwdocenten. De bovenbouwdocenten geven dit minder vaak als reden.

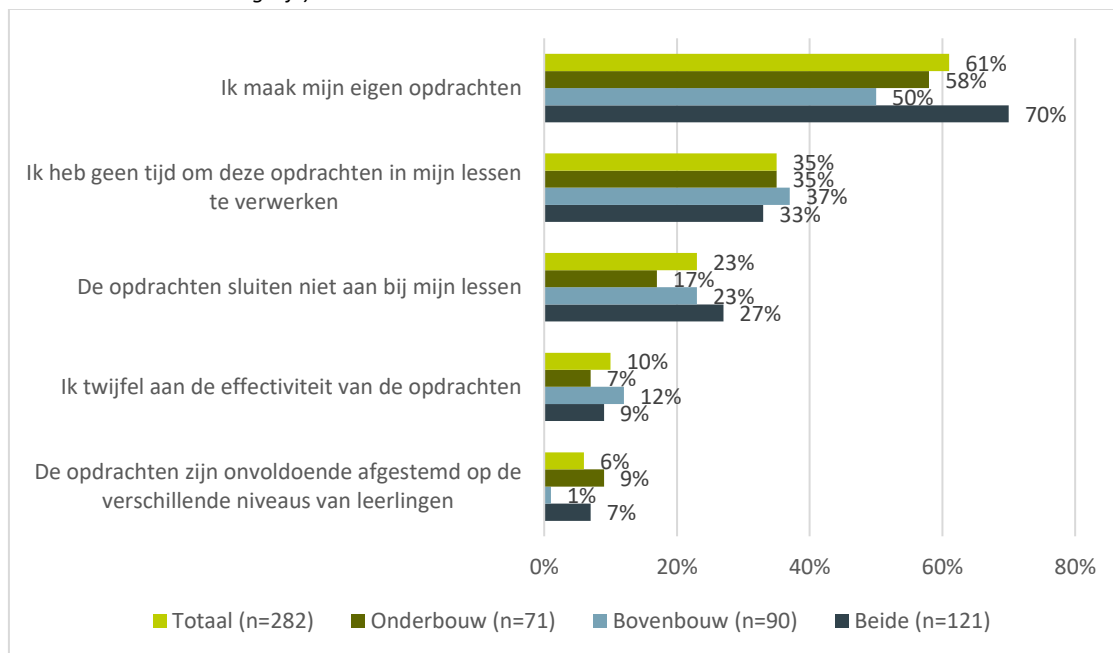
Figuur 7 Wat zijn voor u redenen waarom u uw leerlingen deze opdrachten laat maken? (meerdere antwoorden mogelijk)

Bij de vraag ‘Wat zijn voor u redenen waarom u uw leerlingen deze opdrachten laat maken?’ maakten enkele docenten (n=7) gebruik van de antwoordoptie ‘Anders, namelijk...’. Deze docenten geven aan dat de opdrachten leerlingen kunnen helpen bij het voorbereiden op een mondeling examen. Zo zegt een docent: “De opdrachten helpen leerlingen vaak met moeilijke elementen in het boek en zorgen voor dieper begrip. Leerlingen kunnen de opdrachten in de bovenbouw goed gebruiken ter voorbereiding op het mondeling.” Een deel van de docenten geven wederom aan gebruik te maken van de opdrachten omdat het makkelijk is. Immers hoeven zij zelf geen opdrachten meer te bedenken: “Ik gebruik mijn eigen opdrachten, maar ik gebruik de opdrachten van Lezen voor de lijst als een leerling bijvoorbeeld langdurig ziek is, dan is het makkelijk dat het online te vinden is.”

Uit figuur 8 blijkt dat docenten die niet werken met de opdrachten van Lezen voor de lijst, zelf opdrachten maken voor hun leerlingen (ruim 60%).

Figuur 8 Wat zijn voor u redenen waarom u uw leerlingen deze opdrachten niet laat maken? (meerdere antwoorden mogelijk)

Bijna zestig docenten (n=58) maakten bij deze vraag gebruik van de antwoordoptie ‘Anders, namelijk...’. Een deel van de docenten laat weten dat zij niet wisten dat deze vragen bestaan. Andere docenten zijn om verschillende redenen terughoudend in het gebruik van de opdrachten omdat zij het lezen van en boek en het opdoen van leesplezier centraal stellen. Deze docenten zijn bang dat het maken van opdrachten het opdoen van leesplezier in de weg staat.

Een aantal docenten dat deelneemt aan de focusgroepen uit kritiek op de opdrachten. Zo meldt een docent dat zij jarenlang met veel plezier gebruik heeft gemaakt van de opdrachten, maar nu constateert dat de opdrachten door ChatGPT voor leerlingen minder waardevol zijn geworden. Een andere docent suggereert dat de antwoorden van de opdrachten mogelijk circuleren op het internet. Er wordt benadrukt dat voorbeeldopdrachten, die dienen ter inspiratie in plaats van het verschaffen van juiste antwoorden, wellicht nuttiger zouden zijn om toe te voegen aan de website.

Ook de vakdidactici oordeelden niet erg positief over de opdrachten bij de boeken en noemden ze schools, gestuurd, nogal structuralistisch en “doordrenkt van de visie van de maker”. Sommige opdrachten zijn ronduit slecht, betoogde één van de vakdidactici, omdat ze alleen maar gaan over wat de leerling zelf ervaart, voelt en vindt, zonder dat dat gekoppeld wordt aan het verhaal. Oftewel: “leerlingen kunnen die opdrachten maken zonder dat ze het boek hebben gelezen.” Daarnaast zijn de antwoorden van die opdrachten op www.scholieren.com te vinden en weten leerlingen ze te maken met behulp van Chat GPT en “daar worden leerlingen geen betere lezers van”. Een ander nadeel is volgens de vakdidactici dat het moeilijk is om de opdrachten te categoriseren in de niveaus. “Het is niet leuk voor leerlingen als er bij een bepaald niveau een hele leuke opdracht is, maar die mogen zij niet doen omdat ze op een ander niveau zitten.” Tot slot zijn de opdrachten van Lezen voor de lijst volgens één van de vakdidactici sterk op het individu gericht. Volgens hem zou het veel zinvoller zijn om leerlingen twee of drie mooie vragen te geven, waar ze met medeleerlingen over kunnen praten. “Dat levert veel meer op dan al die opdrachten in je eentje uitwerken.”

Eén duo bracht ook een positieve kant van de opdrachten onder de aandacht. Zij vinden het een goede zaak dat verwerkingsvragen bij een bepaald boek leerlingen uitnodigen om datzelfde boek te lezen op bijvoorbeeld een herkende, analytische of literair-historische manier. Met behulp van goede opdrachten kunnen leerlingen leren om boeken op verschillende manieren te lezen en dat is nu net waar het om draait bij het verwerven van literaire competenties.

In twee gesprekken met vakdidactici kwam verder nadrukkelijk naar voren dat het goed zou zijn om Lezen voor de lijst te koppelen aan een didactiek rond praten over en het samen analyseren van boeken. Twee vakdidactici vertelden na een hele zoektocht een goede vorm te hebben gevonden voor het praten over boeken, “dat loopt nu als een geoliede machine, studenten slaan er goed op aan.” Ze merken dat hun studenten al pratend in leesgroepjes heel veel uit de gelezen boeken halen. De studenten gaan in gesprek aan de hand van vragen bij de boeken. Lezen voor de lijst speelt een rol in de gespreksvragen, bijvoorbeeld in een vraag zoals ‘Vinden jullie dat dit terecht is ingedeeld op niveau 3? Op welk niveau zouden jullie dit boek indelen?’. Samen met nog een ander duo opperden deze vakdidactici om de opdrachten op www.lezenvoordelijst.nl te vervangen door werkvormen rond leesclubjes of praten en gezamenlijk analyseren in de klas en/of door te linken naar de leesclubs op www.litlab.nl.

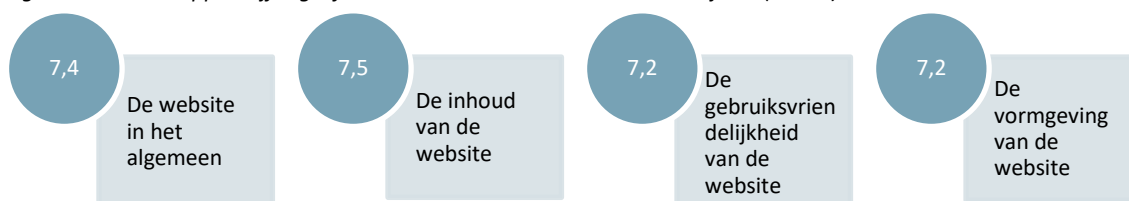
2.4 Waardering website www.lezenvoordelijst.nl

De vragenlijst eindigde met een aantal vragen aan de docenten over hoe zij de website www.lezenvoordelijst.nl waarden. Ze konden op vier verschillende aspecten van de website een rapportcijfer (tussen 1 en 10) geven.

Op alle aspecten was het gemiddelde rapportcijfer hoger dan een zeven (zie figuur 9). De website in het algemeen en de inhoud scoren het hoogst (7,4 resp. 7,5) De vormgeving en de gebruiksvriendelijkheid scoren relatief wat lager (beide 7,2).

Figuur 9 Welke rapportcijfer geeft u aan de website www.lezenvoordelijst.nl (n=346)

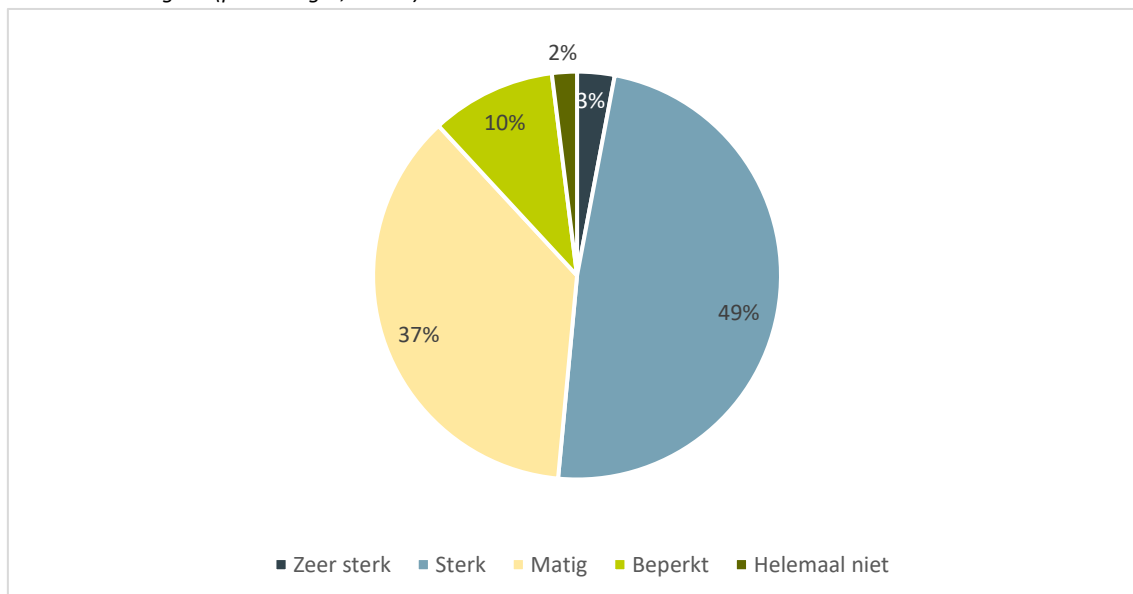

Bijdrage aan literaire competentie

In hoeverre draagt de website www.lezenvoordelijst.nl bij aan het ontwikkelen van literaire competenties van leerlingen? Meer dan de helft van de docenten (52%) vindt dat de website daar sterk tot zeer sterk aan bijdraagt (zie figuur 10). Ruim één op de tien (12%) denkt dat dat slechts beperkt of helemaal niet het geval is. De bovenbouwdocenten en de onderbouwdocenten verschillen in dit opzicht overigens wel van mening; de bovenbouwdocenten schatten de bijdrage van de website hoger in dan de onderbouwdocenten.

Figuur 10 In welke mate draagt de website www.lezenvoordelijst.nl volgens u bij aan de literaire competenties van leerlingen? (percentages, n=346)

Uit de toelichting op de vraag in welke mate de website www.lezenvoordelijst.nl bijdraagt aan de literaire competenties van leerlingen blijkt dat de meningen van de docenten verdeeld zijn. Veel docenten zijn van mening dat literaire competenties van leerlingen vooral worden versterkt door het volgen van literatuuronderwijs, te lezen en/of over een boek te praten. Deze docenten vinden dat de website zelf niet direct bijdraagt aan het versterken van de literaire competenties. Wel geven zij aan dat de website een goed hulpmiddel is die docenten ondersteunt in het bieden van goed literatuuronderwijs: “Ik denk dat de website helpt met het zoeken naar titel, maar de competentie om te leren lezen ligt in handen van een enthousiaste docent.” Een paar docenten schrijven dat de website wel degelijk bijdraagt aan het versterken van de literaire competentie van leerlingen: “Met behulp van Lezen voor de lijst zijn leerlingen in staat om een boek te kiezen dat aansluit bij hun interessegebied en niet te moeilijk of makkelijk voor ze is. Zo kunnen ze gedoseerd stappen zetten in hun literaire ontwikkeling.”

Tijdens de focusgroepen hebben we aanvullend gevraagd in hoeverre Lezen voor de lijst bijdraagt aan de ontwikkeling van de literaire competenties van leerlingen. Bij de beantwoording van deze vraag viel op dat de aanpak Lezen voor de lijst en de website www.lezenvoordelijst.nl voor de meeste docenten Nederlands gelijk is. Zij kennen en werken met de website, maar zijn minder bezig met de aanpak waarvan de website een uitwerking is. Een meerderheid van de docenten is dan ook van mening dat de website een nuttig hulpmiddel is om de literaire competenties te versterken, maar benadrukt dat de bijdrage ervan niet moet worden overschat. Zo noemt een docent dat de website leerlingen ondersteunt in het kiezen van het juiste boek. Een passende boekenkeuze maken is volgens deze docent een belangrijke vaardigheid. Andere docenten benadrukken dat de niveau-indeling leerlingen helpt om inzicht te krijgen in hun eigen groei, en dat de opdrachten op de website bijdragen aan het verbeteren van het literaire begrip.

Vrijwel alle docenten zijn het er verder over eens dat de versterking van literaire competenties voornamelijk plaatsvindt tijdens de lessen zelf, waarbij docenten een essentiële rol spelen. Zo wordt het

klassikaal bespreken van een boek en het uitvoeren van bijbehorende opdrachten door docenten gezien als een cruciale voorwaarde voor leerlingen om hun literaire vaardigheden te verbeteren.

Verbeterpunten

Hoewel de docenten gemiddeld genomen dus behoorlijk tevreden zijn over de website www.lezenvoordelijst.nl zijn er zeker ook wensen (zie tabel 7). Ruim twee derde van de respondenten zou graag meer actuele titels op de website zien.

Tabel 7. *Wat zijn volgens u verbeterpunten of aanpassingen voor de website www.lezenvoordelijst.nl? (meerdere antwoorden mogelijk)*

	Totaal (n=346)	Onderbouw (n=75)	Bovenbouw (n=109)	Beide (n=185)
Ik wil graag meer actuele titels op de lijst	67%	65%	72%	64%
Ik wil graag dat er vaker nieuwe titels worden toegevoegd aan de lijst	55%	60%	55%	53%
Ik wil graag (meer) young adult titels voor de bovenbouw op de lijst	47%	44%	44%	51%
Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua thematiek	39%	39%	41%	38%
Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua auteurs	30%	24%	31%	32%
Ik wil graag een (meer) duidelijke en overzichtelijke website voor docenten	29%	29%	28%	29%
Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua historische perioden	25%	15%	31%	25%
Ik wil graag de niveau-indeling minder hiërarchisch hebben en meer van deze tijd	23%	27%	19%	23%
Ik wil graag een andere naam voor Lezen voor de lijst	19%	24%	17%	19%
Ik wil graag (meer) didactische analyses	14%	5%	16%	17%
Ik wil graag (meer) opdrachten	12%	12%	9%	13%
Ik wil graag minder titels op de lijst	2%	3%	1%	3%

Iets meer dan veertig docenten (n=42) maakten gebruik van de antwoordoptie 'Anders, namelijk...'. Zij zien verschillende verbeterpunten voor de website die buiten de gegeven antwoordcategorieën vallen. Veel docenten geven aan dat de functionaliteit van de website verder verbeterd kan worden. Docenten zien dat nu veel doorgeklikt moet worden voordat een leerling bij het juiste onderdeel van de website terecht komt en geven aan dat de scheiding tussen de leeftijdsgroepen niet duidelijk genoeg is. Leerlingen vergissen zich volgens docenten vaak en kiezen dan een boek uit de verkeerde leeftijdscategorie. Ook de zoek- en filter functies moeten volgens hen verder verbeterd worden, zodat leerlingen nog makkelijker boeken kunnen vinden die passen bij hun interessegebied. Een aantal docenten vindt dat de niveau-indeling op de website gekoppeld moet worden aan de niveau-indeling die de bibliotheek hanteert. Ook is een aantal docenten kritisch op de titel 'Lezen voor de lijst'. Deze titel suggereert volgens hen voor leerlingen te veel dat lezen een verplichting is. Zo schrijft een docent: "De naam van de website benadrukt dat je lezen niet voor jezelf doet en dat het móet. Variërend op het oude adagium dat je leert voor het leven, zou ik liever iets zien als 'Lezen voor je leven'."

Ook tijdens de focusgroepen is aandacht besteedt aan de vraag of de titel “Lezen voor de lijst” passend is. De meningen van de docenten zijn daarover sterk verdeeld. Docenten die deelnemen aan de eerste focusgroep adviseren tegen een naamswijziging vanwege de bestaande naamsbekendheid van Lezen voor de lijst. Zij vinden de term ook geschikt. Een aantal docenten uit de andere focusgroep doet echter wel suggesties voor een alternatieve titel, zoals “Lezen voor School”, “Lezen voor de Lol”, of “Lezen met Competentie”, maar zij twijfelen over de geschiktheid van deze alternatieven.

Aanvullend is tijdens de focusgroepen gevraagd wat er volgens de docenten Nederlands moet gebeuren om de website (nog) zinvoller te maken. Om te beginnen gaven de docenten aan dat het verschil tussen boeken voor de onderbouw en de bovenbouw duidelijker moeten zijn. Docenten merken op dat leerlingen vaak op het verkeerde deel van de website belanden en boeken selecteren van de verkeerde lijst: “Leerlingen komen soms terecht op het verkeerde onderdeel van de website en kiezen een boek van de verkeerde boekenlijst: Het is vervelend om dan boeken te moeten afkeuren waar leerlingen mee komen.”

Meerdere docenten suggereren verder om de website te vernieuwen naar een interactief, sociaal platform. Bijvoorbeeld door leerlingen de mogelijkheid te geven tot het aanmaken van profielen, het opstellen van verlanglijstjes en het 'liken' of 'raten' van boeken. Ook het toevoegen van een chatfunctie en het verbeteren van de aanbevelingsstructuur onder aan de pagina worden genoemd. De docenten vinden de aanbevelingen die worden gedaan immers niet altijd passend. Over het algemeen wordt gepleit voor een visueel aantrekkelijker en compactere website.

Verder stellen docenten voor om meer actuele informatie en nieuws over boeken op te nemen, evenals korte filmpjes en vlogs over specifieke boeken (BookTok-video's) en verwijzingen naar boekverfilmingen. En het is volgens de docenten fijn als er op de website meer ondersteunende informatie te vinden is voor het vormgeven van opdrachten en het opstellen van gespreksleidraden voor groepsgesprekken over bepaalde boeken. Ook wordt voorgesteld om docenten een subselectie van literatuur te laten maken en op te slaan, om leerlingen op die manier gericht te kunnen begeleiden bij hun boekenkeuze.

Ook tijdens de gesprekken met de vakdidactici komt de vormgeving van de website naar voren. Eén van de geïnterviewde duo's stelde vooral het uiterlijk van de website aan de orde. Die vinden ze “heel erg lelijk, niet levendig en niet sprankelend”. De site straalt functionaliteit uit, het is een site die je niet voor je plezier bezoekt, maar alleen als je iets nodig hebt. De beide vakdidactici zouden het leuk vinden als er elke dag iets nieuws te vinden is, bijvoorbeeld door berichten van andere literaire sites op de voorpagina te plaatsen of links naar podcasts en interviews met schrijvers. Zo kunnen leerlingen en studenten de laatste literaire nieuwtjes lezen. “Dat is heel makkelijk om te doen, maar dan gebeurt er tenminste wel iets op de site.” Een ander duo vindt het verwarrend dat de website te sterk verstrengeld is met www.jeugdbibliotheek.nl. Zij lichtten dat als volgt toe: “Je raakt gemakkelijk de weg kwijt: vanuit lezenvoordelijst.nl kom je snel terecht op www.jeugdbibliotheek.nl en het is niet duidelijk hoe je weer bij www.lezenvoordelijst.nl komt. Dat is lastig, ook voor leerlingen. Het zou beter zijn als het een apart platform was.”

2.5 De onderbouwversie van Lezen voor de lijst

Theo Witte ontwikkelde Lezen voor de lijst destijds voor de bovenbouw van havo en vwo. Later kwam er ook een vertaling naar een onderbouwversie.

De vakdidactici zien op zichzelf wel degelijk het belang van een onderbouwversie van Lezen voor de lijst. Immers, als je leerlingen een doorgaande leerlijn wilt aanbieden op het gebied van literair lezen, dan heb je een onderbouwversie nodig. In principe zou een goede vertaling voor de onderbouw volgens hen ook mogelijk moeten zijn, maar bij de huidige onderbouwversie hebben de vakdidactici de nodige bedenkingen. Zij signaleren de volgende problemen.

Om te beginnen geven zij aan dat de beide versies van Lezen voor de lijst compleet verschillende titellijsten bevatten; het aantal boeken dat op beide versies voorkomt is op de vingers van een hand te tellen. Eén van de vakdidactici vindt het met het oog op een doorlopende leerlijn ongewenst dat die scheiding zo strikt is. Zo zwart-wit kun je boeken volgens haar niet verdelen: op de onderbouwlijst staan boeken die ook geschikt zijn voor de bovenbouw en vice versa. Het is volgens haar beter als je met één versie zou werken en als je al met twee versies wilt werken, moeten er flink veel dubbele titels staan op beide versies. Een andere vakdidacticus signaleert dat zijn studenten aan de lerarenopleiding de aansluiting van de beide versies verwarrend vinden. “Soms hebben studenten een bepaald boek gelezen van de onderbouwtitellijst en dan vragen ze zich af welk niveau datzelfde boek zou hebben in de bovenbouwversie. Daar worstelen ze mee.”

De titellijsten van de onderbouwversie bevatten volgens de vakdidactici verder veel vertaalde titels en dan met name vertalingen uit het Engels. Daarnaast staan er veel titels op die geen enkele gelaagdheid bevatten, noch leerlingen helpen inzicht te krijgen in zichzelf en in de wereld. Dat is jammer, aldus een van de geïnterviewden, want “er zijn in de Nederlandse literatuur honderden titels die dat allemaal te bieden hebben, op ieder niveau. Het probleem is dat de meeste docenten ze niet kennen.” Kortom: de onderbouwtitellijsten zouden veel meer kwalitatieve Nederlandstalige jeugdfictie moeten bevatten. De redactie zou daarom heldere selectiecriteria moeten hanteren die resulteren in meer gelaagde boeken op de titellijst voor de onderbouw.

Op de website www.lezenvoordelijst.nl komen YA-titels volgens de vakdidactici tot slot alleen op de onderbouwtitellijsten voor en in de docententoelichting staat dat de redactie YA-literatuur beschouwt als een mooie brug tussen jeugd- en volwassenliteratuur. In twee duo-gesprekken werd benadrukt dat dit een beperkte visie is op YA-boeken. Eén van de vakdidactici betoogde dat het door het gebruik van de brugmetafoor net lijkt alsof jeugdliteratuur minderwaardig is, “terwijl het soort boek dat je leest niets zegt over hoe je leest en ook niet over je literaire competentie.” Volgens deze vakdidactici kunnen kwalitatief goede YA-boeken prima als losstaande literatuur gelezen worden, niet alleen maar als opstap naar de volwassen literatuur. Zij kennen bovendien YA-boeken die op niveau 6 thuis zouden horen, zoals bijvoorbeeld *Allemaal willen we de hemel* van Els Beerten.

2.6 Beheer en redactie website www.lezenvoordelijst.nl

De KB beheert de website www.lezenvoordelijst.nl en verzorgt ook de redactie van de website.

De vakdidactici vinden de KB een logische plek voor het beheer van de website www.lezenvoordelijst.nl als het gaat om het technisch faciliteren en onderhouden van de website, het doorlinken naar e-boeken en luisterboeken en het direct kunnen reserveren van boeken in de lokale bibliotheek. Maar de KB is volgens de vakdidactici niet per se het instituut waar ze als eerste aan denken als het gaat om onderwijs, want “de KB denkt en werkt niet als vanzelfsprekend vanuit didactische uitgangspunten”. Organisaties als SLO en Stichting Lezen noemen de vakdidactici als partners die wellicht partner zouden kunnen worden bij het beheren van de website www.lezenvoordelijst.nl. Eén van de vakdidactici zou liever zien dat het beheer van de website binnen de KB wordt belegd bij de afdeling collecties in plaats van bij de afdeling marketing. Dat zou kunnen helpen om het educatieve doel van Lezen voor de lijst meer te benadrukken. Een andere vakdidacticus denkt dat de plek waar de uitvoering van Lezen voor de lijst wordt gerealiseerd niet zoveel uitmaakt. Volgens haar is vooral de redactie cruciaal: wie zitten daarin en wat willen zij willen bereiken?

In alle gesprekken benadrukken de vakdidactici verder hoe belangrijk de rol van de redactie van Lezen voor de lijst is. Voor de kwaliteit van de website is het cruciaal wie er in de redactie zitten, welke criteria de redactieleden hanteren en hoe het geheel wordt gemonitord. Die redactie zou in verschillende opzichten divers moeten zijn, dus denk aan multiculturele diversiteit, maar ook aan professionele diversiteit (niet alleen maar leraren, maar ook een leesexpert, een wetenschapper, een schrijver et cetera).

2.7 Koppeling naar andere websites en naar luisterboeken en e-boeken

Op de website www.lezenvoordelijst.nl zijn koppelingen naar andere websites en naar luisterboeken en e-boeken.

Eén vakdidactisch duo zet vraagtekens bij de vele korte reviews van websites als www.hebban.nl, www.chicklit.nl en www.scholieren.com die worden geciteerd op www.lezenvoordelijst.nl. Hebban is een commerciële en ongeredigeerde website. “Die quotes geven allemaal redelijk oppervlakkige leeservaringen weer. Je zou veel beter kunnen koppelen naar kwalitatief goede KB-diensten, zoals LiteRom. Of vraag DPG Media toestemming om recensies uit kwaliteitskranten te mogen plaatsen.” Ze vinden het ook jammer dat www.lezenvoordelijst.nl niet koppelt met kwalitatief goede websites als www.literatuurgeschiedenis.org, LiteRom of www.Litlab.nl.

We hebben de vakdidactici daarnaast gevraagd naar hun mening over het koppelen naar luisterboeken en e-boeken. De meesten hebben daarbij gemengde gevoelens. Enerzijds refereren ze aan wetenschappelijk onderzoek dat aantoont dat mensen het verhaal en alles wat erbij hoort minder goed opnemen wanneer ze ernaar luisteren in plaats van te lezen. Ze kennen voorbeelden van leerlingen en studenten op de universiteit die niet lezen, maar een luisterboek afspelen tijdens het reizen of sporten, soms zelfs op dubbele snelheid, “zodat je lekker snel door het verhaal heen bent”. Het is de vraag wat dergelijk ‘lezen’ oplevert. Anderzijds vinden ze het doorlinken naar luisterboeken en e-boeken zeker zinvol. Lezen is tegenwoordig niet meer alleen “een papieren fenomeen” en er zijn niet zoveel bezwaren tegen lezen op een e-reader. De snelle beschikbaarheid van een boek stimuleert bovendien tot lezen. Wel benadrukt één vakdidacticus dat er daarnaast altijd een link moet zijn naar de fysieke bibliotheek.

Leerlingen moeten met één druk op de knop een fysiek boek kunnen reserveren, want lezen op papier is uiteindelijk het beste. Tot slot concludeerde één van de duo's: de vraag of leerlingen naar boeken mogen luisteren in plaats van ze te lezen, ligt uiteindelijk bij de docenten en niet bij de KB.

Ook tijdens de focusgroepen is kort gesproken over de inzet van luisterboeken. Een deel van de docenten die deelneemt vindt het zinvol om het gebruik van luisterboeken te promoten, een ander deel is bang dat leerling hiervoor zullen kiezen uit "luiheid" en om die reden minder zo snel een boek zullen lezen.

Bijlage 1 Digitale vragenlijst

Welkom bij de vragenlijst van de Koninklijke Bibliotheek over Lezen voor de lijst

De overheid wil dat in 2025 alle kinderen goed kunnen lezen wanneer ze van school gaan. Lezen voor de lijst is een aanpak die docenten kunnen gebruiken binnen het verplichte lees- en literatuuronderwijs. In opdracht van de KB nationale bibliotheek doet onderzoeks- en adviesbureau Oberon onderzoek naar het lees- en literatuuronderwijs en Lezen voor de lijst. Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het gebruik, de ervaringen en de waardering van het verplichte lees- en literatuuronderwijs met in het bijzonder Lezen voor de lijst, om de dienst te verbeteren.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Hartelijk dank alvast voor het invullen!

Privacy

Als u deelneemt aan dit onderzoek worden uw antwoorden in lijn met de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) verwerkt ten behoeve van statistisch onderzoek. De uitkomsten worden anoniem verwerkt. Dit betekent dat niemand te weten komt welke antwoorden u gegeven hebt. We slaan uw gegevens op in een beveiligde omgeving binnen de Europese Unie. Door deel te nemen aan dit onderzoek gaat u akkoord met ons privacy beleid en met het opslaan en analyseren van uw antwoorden.

Algemeen

Hieronder volgt een aantal algemene vragen.

1. Deze vragenlijst is ontwikkeld voor docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs. Bent u docent Nederlands in het voortgezet onderwijs?
 - Ja
 - Nee -> ga naar einde vragenlijst
2. Op welk onderwijstype geeft u les? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Vmbo
 - Havo
 - Vwo
 - Anders, namelijk
3. U heeft aangegeven les te geven aan het [onderwijstype X]. Kunt u aangeven aan welke leerjaren u lesgeeft? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6

Verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs

De volgende vragen gaan over hoe u als docent Nederlands omgaat met verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs. Onder verplicht lezen verstaan we dat de docent deels tot helemaal bepaalt welke titels de leerling wel of niet mag lezen voor het literatuuronderwijs.

4. Hoe ziet verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs er bij u op school uit? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Leerlingen mogen zelf titels kiezen die worden goedgekeurd
 - Leerlingen kunnen kiezen uit een specifieke lijst met titels
 - Leerlingen moeten verplicht bepaalde titels lezen
 - Leerlingen mogen helemaal vrij titels kiezen -> ga door naar vraag 7
 - Anders, namelijk

5. Welke eisen stelt u aan de titels die leerlingen verplicht moeten lezen binnen het literatuuronderwijs? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - De titels moeten passen bij de interesses van de leerling
 - De titels moeten passen bij het niveau van de leerling
 - De titels moeten cultuurhistorische waarde hebben
 - De titels moeten vallen binnen het canon van de Nederlandse literatuur
 - De titels moeten een diversiteit aan onderwerpen, genres en auteurs vertegenwoordigen
 - De titels moeten mogelijkheden bieden voor gesprek en reflectie, bijvoorbeeld doordat ze complexe thema's of controversiële onderwerpen aansnijden
 - De titels moeten de empathie en het inlevingsvermogen van mijn leerlingen vergroten
 - De titels moeten aansluiten op de exameneisen voor literatuuronderwijs
 - Anders, namelijk

6. Hoe selecteert u titels die leerlingen verplicht moeten lezen binnen het literatuuronderwijs? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Ik raadpleeg de website www.lezenvoordelijst.nl
 - Ik maak gebruik van literatuurhandleidingen en vakliteratuur
 - Ik vraag om input van collega-docenten en vakgroepen binnen de school
 - Ik doe dit op basis van aanbevelingen van literatuurexperts en recensenten
 - Ik neem de literaire canon en belangrijke auteurs in overweging
 - Anders, namelijk

7. Wat vindt u van verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs? Kunt u van de volgende stellingen aangeven of u het hiermee eens of oneens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens
Verplicht lezen is essentieel voor de ontwikkeling van de leesvaardigheid en het literair begrip					
Ik ben tegen verplicht lezen omdat het de leesmotivatie van leerlingen kan verminderen					
Ik zie zowel voor- als nadelen aan verplicht lezen, afhankelijk van de leerlingen en de gekozen boeken					
Verplicht lezen kan effectief zijn, maar het moet worden gecombineerd met keuzevrijheid, bijvoorbeeld door keuze te geven binnen een lijst met verplichte titels					
Ik ben meer voorstander van keuzevrijheid in leesmateriaal dan van verplicht lezen					
Ik zie verplicht lezen als een middel om leesdiscipline bij leerlingen te stimuleren					
Anders, namelijk					

8. U kunt hier uw antwoorden op het onderdeel 'Verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs' kort toelichten.

.....

Gebruik Lezen voor de lijst

De volgende vragen gaan over de didactische aanpak Lezen voor de lijst, ontwikkeld door vakdidacticus Theo Witte. De website www.lezenvoordelijst.nl is de praktische uitwerking hiervan voor docenten.

9. Maakt u gebruik van de website www.lezenvoordelijst.nl? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Ja, ik maak gebruik van/ik wijs mijn leerlingen op de titellijsten
 - Ja, ik maak gebruik van de niveaubepaling (het bepalen van het leesniveau van mijn leerlingen)
 - Ja, ik maak gebruik van de docent informatie en didactische analyses van de titels
 - Ja, ik wijs mijn leerlingen op de opdrachten
 - Ja, anders, namelijk
 - Nee -> ga door naar vraag 11

10. Wat zijn voor u redenen waarom u de website www.lezenvoordelijst.nl gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Om het leesplezier te stimuleren
 - Ter ondersteuning van het verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs
 - Vanwege de doorgaande lees-/leerlijn (van onderbouw tot bovenbouw)
 - Vanwege de titellijsten
 - Voor het begeleiden van de ontwikkeling van de literaire competentie
 - Anders, namelijk
- > ga door naar vraag 12
11. Wat zijn voor u redenen waarom u geen gebruik maakt van de website www.lezenvoordelijst.nl? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Ik gebruik mijn eigen lesmateriaal
 - Ik ben het niet eens met de titelselectie
 - Ik sta niet achter de aanpak
 - Ik ben het niet eens met de niveau-indicatie van de meeste titels
 - Ik heb er geen tijd voor
 - Ik vind de website onduidelijk
 - Ik vind de niveau-indeling in aanpak niet meer van deze tijd
 - Ik kies voor een andere didactische benadering voor het verplichte lezen binnen het literatuuronderwijs
 - Anders, namelijk
- > ga door naar vraag 27

De kerngedachte achter Lezen voor de lijst is dat je de literaire competenties van leerlingen kunt ontwikkelen door hen boeken te laten lezen die aansluiten bij hun leesniveau en ze stimuleert steeds een iets moeilijker boek te lezen. De redactie van de website www.lezenvoordelijst.nl kent aan elke titel een leesniveau toe. Deze niveau-indeling kent zes verschillende niveaus. De niveau-indicatie per titel gebeurt op basis van een uitgebreide didactische en letterkundige analyse van een titel. Daarbij onderzoekt de redactie in hoeverre aspecten als stijl, personages en literaire technieken al dan niet problematisch of uitdagend zijn voor leerlingen. De volgende vragen gaan over het leesniveau, de niveau-indeling en de niveau-indicatie.

12. Hoe bepaalt u het leesniveau van de leerlingen?
- De leerlingen bepalen zelf hun niveau aan de hand van de strookjes in de les
 - Met behulp van de leesautobiografie van de leerling bepaal ik het leesniveau
 - Via de online niveautest op de website www.lezenvoordelijst.nl
 - Ik bepaal dit zelf op basis van hoe ik de leerling ken en inschat
 - Anders, namelijk

13. Wat vindt u van de niveau-indeling en de niveau-indicatie van Lezen voor de lijst? Kunt u van de volgende stellingen aangeven of u het hiermee eens of oneens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Kan ik niet beoordelen
De leesniveaus bieden mij en de leerlingen houvast						
Dankzij de leesniveaus zien leerlingen hun eigen groei beter						
De niveau-indeling helpt mijn leerlingen om hun literaire competentie te verbeteren						
Ik vind de niveau-indeling achterhaald						
Ik vind over het algemeen dat de titels uit Lezen voor de lijst een juiste niveau-indicatie hebben						
Mijn leerlingen vinden de niveau-indicatie nuttig						
Mijn leerlingen vinden de niveau-indicatie confronterend						
Dankzij de niveau-indicatie kunnen leerlingen een titel lezen dat bij hen past						
De niveau-indeling gaat ten koste van de leesmotivatie van leerlingen						
Anders, namelijk						

Leerlingen ontwikkelen hun literaire competenties gedurende hun schoolloopbaan. Als docent kunt u uw leerlingen begeleiden bij deze niveau-ontwikkeling met behulp van lezen op niveau.

14. Hoe begeleidt u uw leerlingen in niveau-ontwikkeling? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik laat mijn leerlingen opdrachten maken en beoordeel aan de hand daarvan of zij een volgend niveau aankunnen
- Ik toets aan de hand van het stellen van kritische vragen of zij klaar zijn voor een volgend niveau
- Als leerlingen geruime tijd titels op een bepaald niveau hebben gelezen, stimuleer ik hen om een titel te lezen van een volgend niveau
- Ik laat mijn leerlingen opdrachten maken en laat hen zelf beoordelen of ze een hoger niveau kunnen lezen
- Leerlingen mogen dit helemaal zelf bepalen
- Anders, namelijk

Op de website www.lezenvoordelijst.nl is bij de meeste titels docent informatie met een didactische analyse beschikbaar.

15. Gebruikt u de docenteninformatie (met didactische analyses)?
- Ja
 - Nee -> ga door naar vraag 17
16. Wat zijn voor u redenen waarom u de docent informatie gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Als achtergrondinformatie bij mijn lessen
 - Om inzicht te krijgen wat de reden is dat een titel een bepaald niveau heeft
 - Als aanvulling om leerlingen beter te kunnen helpen of een titel bij hen past
 - Als hulpmiddel voor het toetsen van het niveau van de leerling of om zelf opdrachten samen te stellen
 - Om te reflecteren op mijn eigen lessen
 - Anders, namelijk
- > ga door naar vraag 18
17. Wat zijn voor u redenen waarom u de docent informatie niet gebruikt? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Hier heb ik geen tijd voor
 - Deze informatie is voor mij onvoldoende relevant
 - Ik kan de docenten informatie niet vinden
 - Ik was niet op de hoogte van deze informatie
 - Ik vind de kwaliteit niet goed, of de informatie niet goed kloppen
 - Geen interesse
 - Anders, namelijk
- Bij de meeste titels uit de titellijsten heeft de redactie van de website www.lezenvoordelijst.nl opdrachten ontwikkeld. Per titel zijn er diverse opdrachten beschikbaar op het niveau van de titel, op het niveau er direct onder en er direct boven.*
18. Laat u uw leerlingen de opdrachten maken die beschikbaar zijn bij de titels?
- Ja
 - Nee -> ga door naar vraag 20
19. Wat zijn voor u redenen waarom u uw leerlingen deze opdrachten laat maken? (meerdere antwoorden mogelijk)
- De opdrachten zijn een aanvulling op mijn lessen
 - De opdrachten helpen de leerlingen om hun literaire competentie te ontwikkelen
 - De opdrachten zorgen voor gemak, ik hoef niet zelf opdrachten te maken
 - Anders, namelijk
- > ga door naar vraag 21
20. Wat zijn voor u de voornaamste redenen waarom u uw leerlingen de opdrachten niet laat maken? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Ik heb geen tijd om deze opdrachten in mijn lessen te verwerken
 - Ik twijfel aan de effectiviteit van de opdrachten
 - De opdrachten zijn onvoldoende afgestemd op de verschillende niveaus van leerlingen
 - Ik maak mijn eigen opdrachten
 - De opdrachten sluiten niet aan bij mijn lessen
 - Anders, namelijk

21. U kunt hier uw antwoorden op het onderdeel 'Gebruik Lezen voor de lijst' kort toelichten.
-

Waardering Lezen voor de lijst

De volgende vragen gaan hoe u de website www.lezenvoordelijst.nl waardeert.

22. Welk rapportcijfer geeft u aan de website www.lezenvoordelijst.nl? Aan:

De website in het algemeen	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
De inhoud van de website	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
De gebruiksvriendelijkheid van de website	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10
De vormgeving van de website	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10

23. In welke mate draagt de website www.lezenvoordelijst.nl volgens u bij aan de literaire competentie van leerlingen?

- Zeer sterk
 Sterk
 Matig
 Beperkt
 Helemaal niet

24. U kunt hier uw antwoord kort toelichten.
-

25. Wat zijn volgens u verbeterpunten of aanpassingen voor de website www.lezenvoordelijst.nl? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua historische perioden
 Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua thematiek
 Ik wil graag (meer) diversiteit in de titellijsten qua auteurs
 Ik wil graag (meer) young adult titels voor de bovenbouw op de lijst
 Ik wil graag minder titels op de lijst
 Ik wil graag meer actuele titels op de lijst
 Ik wil graag (meer) didactische analyses
 Ik wil graag (meer) opdrachten
 Ik wil graag een (meer) duidelijke en overzichtelijke website voor docenten
 Ik wil graag de niveau-indeling minder hiërarchisch hebben en meer van deze tijd
 Ik wil graag dat er vaker nieuwe titels worden toegevoegd aan de lijst
 Ik wil graag een andere naam voor Lezen voor de lijst
 Anders, namelijk

26. U kunt hier uw antwoorden op het onderdeel 'Waardering Lezen voor de lijst' kort toelichten.
-

Tot slot

Uw mening is voor ons heel waardevol. We willen de uitkomsten van dit onderzoek graag nog verder bespreken samen met een aantal docenten Nederlands. Daarom organiseren we februari 2024 een (online) bijeenkomst. Als waardering voor je bijdrage krijg je van ons na de bijeenkomst een VVV-bon van €15,-.

27. Wilt u deelnemen aan deze bijeenkomst?

- Ja
- Nee -> ga door naar het einde van de vragenlijst

28. Ik ben bereikbaar op:

Voornaam en achternaam

Woonplaats.....

Mailadres

Telefoonnummer

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst! Uw antwoorden worden verwerkt.

Bijlage 2 Gespreksleidraad focusgroepen

Inleiding

De overheid wil dat in 2025 alle kinderen goed kunnen lezen wanneer ze van school gaan. Lezen voor de lijst is een aanpak die docenten kunnen gebruiken binnen het verplichte lees- en literatuuronderwijs. In opdracht van de KB, nationale bibliotheek doet onderzoeks- en adviesbureau Oberon onderzoek naar het lees- en literatuuronderwijs en Lezen voor de lijst. Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het gebruik, de ervaringen en de waardering van het verplichte lees- en literatuuronderwijs met in het bijzonder Lezen voor de lijst, om de dienst te verbeteren. Het onderzoek richt zich op de docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs en daarnaast worden enkele vakdidactici bij het onderzoek betrokken.

[checken of opnemen van het gesprek akkoord is en aangeven dat er een verslag wordt gemaakt]

Vooraf

1. Korte voorstelronde: naam, school, onderwijstype, onderbouw/bovenbouw, kort ervaring Lezen voor de lijst

Het concept Lezen voor de lijst

Het didactische idee achter Lezen voor de lijst is dat leerlingen groeien in hun literaire ontwikkeling als ze boeken lezen die passen bij hun competentieniveau.

Uit het vragenlijst onderzoek blijkt dat de meeste docenten vinden dat de leesniveaus die Lezen voor de lijst onderscheidt hen en hun leerlingen houvast bieden.

[Hier in een grafiek laten zien wat de respondenten vinden van Lezen voor de lijst, van de niveau-indeling, de niveau-indicatie en de niveau-ontwikkeling]

Stelling: De didactische aanpak Lezen voor de lijst is gedateerd en past niet meer bij deze tijd.

2. Levert Lezen voor de lijst volgens u een zinvolle bijdrage aan het huidige literatuuronderwijs? Wat is de meerwaarde? Ziet u ook bedreigingen/risico's? Zo ja, welke?
Lezen voor de lijst is gebaseerd op het promotieonderzoek van Theo Witte en bestaat inmiddels zo'n vijftien jaar. Past het idee dat boeken en leerlingen zijn in te delen in niveaus nog wel bij deze tijd?

Theo Witte ontwikkelde zijn aanpak voor de bovenbouw van havo/vwo. Inmiddels wordt de aanpak ook gebruikt in de onderbouw en het vmbo.

Stelling: Lezen voor de lijst moet ook toegankelijk worden voor de onderbouw en vmbo.

3. Wat zijn uw ervaringen met de verschillende schooltypen en leerjaren? Is Lezen voor de lijst voor de ene groep beter bruikbaar dan voor de andere?

Leesplezier en literaire competenties

We zien in het vragenlijst onderzoek dat docenten het leesniveau belangrijk vinden, maar ook vinden dat deze indicatie niet altijd bindend zou moeten zijn. Ze vinden het stimuleren van leesplezier belangrijker geworden nu er steeds minder gelezen wordt (ofwel: als een leerling een boek kiest dat hij of zij graag wil lezen, maar wel net onder het niveau ligt: dan toch overwegen om akkoord te geven). Verder zien we dat de website Lezen voor de lijst een bijdrage levert aan de literaire competenties van leerlingen.

[Hier in een grafiek laten zien hoe verplicht lezen binnen het literatuuronderwijs vorm krijgt volgens de respondenten, wat ze vinden van het leesniveau/-indeling, dat de aanpak wordt gebruikt om het leesplezier van leerlingen te stimuleren en de mate waarin de respondenten aangeven dat Lezen voor de lijst bijdraagt aan de literaire competenties van de leerlingen]

Stelling: Lezen voor de lijst hoeft niet bij te dragen aan leesplezier van leerlingen.

4. In hoeverre draagt Lezen voor de lijst bij aan het vergroten van leesplezier van de leerlingen? In welk opzicht wel/niet? Hoe zou het beter kunnen? Wat moet er gebeuren zodat Lezen voor de lijst wel bijdraagt aan leesplezier?
5. In hoeverre draagt Lezen voor de lijst bij aan het vergroten van de literaire competenties van leerlingen? Welke elementen/onderdelen dragen bij en welke niet? Hoe zou het beter kunnen? Wat moet er gebeuren zodat Lezen voor de lijst wel bijdraagt aan de literaire competenties van leerlingen?

De website Lezen voor de lijst

Uit het vragenlijst onderzoek blijkt dat de meeste docenten die de vragenlijst hebben ingevuld de website www.lezenvoordelijst.nl gebruiken. De docenten gebruiken de website het meest voor de titellijsten en om het leesniveau van leerlingen te bepalen.

[Hier in een grafiek laten zien dat en waarom de respondenten de website gebruiken en hoe ze Lezen voor de lijst waarderen]

Stelling: Hoe langer en uitgebreider de titellijst wordt, hoe beter het is.

6. Wat vindt u van de omvang van de lijst? Moet deze langer: welk type/soort boeken moet erbij? Moet deze korter: welke boeken kunnen eraf?
7. Wat vindt u van de samenstelling van de lijst? Is deze divers genoeg? Zo nee, wat moet er in dat opzicht beter? Zou Lezen voor de lijst een scherpere focus moeten bieden? In welk opzicht: bijvoorbeeld alleen moderne titels?
8. Wat moet er volgens u gebeuren om de website (nog) zinvoller te maken? Wanneer zou u de website wel en/of meer (laten) gebruiken? Wat moet er toegevoegd worden? Wat kan eraf?

Tot slot

9. Welke tips en adviezen wilt u de KB meegeven?

Bijlage 3 Gespreksleidraad diepte-interviews

Inleiding

De overheid wil dat in 2025 alle kinderen goed kunnen lezen wanneer ze van school gaan. Lezen voor de lijst is een aanpak die docenten kunnen gebruiken binnen het verplichte lees- en literatuuronderwijs. In opdracht van de KB, nationale bibliotheek doet onderzoeks- en adviesbureau Oberon onderzoek naar het lees- en literatuuronderwijs en Lezen voor de lijst. Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het gebruik, de ervaringen en de waardering van het verplichte lees- en literatuuronderwijs met in het bijzonder Lezen voor de lijst, om de dienst te verbeteren. Het onderzoek richt zich op de docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs en daarnaast worden enkele vakdidactici bij het onderzoek betrokken.

[checken of opnemen van het gesprek akkoord is en aangeven dat er een verslag wordt gemaakt welke we graag geaccordeerd retour ontvangen]

Vooraf

1. Willen jullie jezelf introduceren?
2. In hoeverre ben je betrokken bij Lezen voor de lijst? (Bijvoorbeeld zit je in de redactie van Lezen voor de lijst of heb je erin gezeten? Hoe intensief werk je ermee in je huidige onderwijs? Etc.)

Het concept Lezen voor de lijst

3. Wat vind je van het didactische idee achter Lezen voor de lijst? (=leerlingen groeien in hun literaire ontwikkeling als ze boeken lezen die passen bij hun competentieniveau). Wat vind je de meerwaarde? Zie je ook bedreigingen (bijvoorbeeld Lezen voor de lijst wordt soms een canon)?
4. A) Wat vind je van het idee dat literaire ontwikkeling is onder te verdelen in niveaus / dat boeken zijn in te delen in niveaus? Is dat nog wel van deze tijd?

We zien in de vragenlijstresultaten dat docenten het leesniveau belangrijk vinden, maar ook vinden dat deze indicatie niet altijd bindend zou moeten zijn. Ze vinden het stimuleren van leesplezier belangrijker geworden nu er steeds minder gelezen wordt (ofwel: als een leerling een boek kiest dat hij of zij graag wil lezen, maar wel net onder het niveau ligt: dan toch overwegen om akkoord te geven).

- B) Wat vind je daarvan? Draagt een indeling in niveaus voldoende bij aan leesplezier en leesbevordering?
5. Hoe introduceer je de aanpak Lezen voor de lijst bij je studenten? Welke informatie geef je ze mee rond Lezen voor de lijst? Raad je ze aan om Lezen voor de lijst in hun stage te gebruiken of juist niet?
 6. Theo Witte ontwikkelde zijn aanpak voor de bovenbouw van havo/vwo. Inmiddels wordt 'ie ook gebuikt in onderbouw en vmbo. Wat vind je daarvan? Zie je mitsen en maren?

De website

7. A) De website www.lezenvoordelijst.nl is een praktische en toegankelijke vertaling van de aanpak. Vind je die vertaling geslaagd? Komt het concept voldoende tot z'n recht? In hoeverre wel/niet? Hoe zou het beter kunnen? Welke concessies zijn gerechtvaardigd en welke niet meer?

Uit de peiling blijkt dat de website www.lezenvoordelijst.nl het meest gebruikt wordt voor de titellijsten (76%) en om het leesniveau van leerlingen te bepalen (67%). Van de didactische analyses wordt door 42% van de docenten gebruik gemaakt en 14% wijst zijn/haar leerlingen op de opdrachten.

- B) Vind je deze resultaten verrassend? Waarom wel/niet? Moeten de redactie van Lezen voor de lijst en/of de KB als beheerder van Lezen voor de lijst hier iets mee? Zo ja, wat?
8. Er bestaat discussie over het aantal boeken op de website, sommigen vinden 'm te lang, anderen missen juist titels. Wat vinden jullie? Wat zijn selectiecriteria? Wanneer mag een boek er volgens jullie af?
9. De website wordt nu beheerd door de KB. Vinden jullie dat een goede plek of heb je een beter alternatief?

Allerlei

10. Vroeger bestonden er trainingen in het gebruik van Lezen voor de lijst, maar die bestaan niet meer. Denk je dat er behoefte aan is om weer Lezen voor de lijst-trainingen aan te gaan bieden?
11. Binnen de website www.lezenvoordelijst.nl kunnen leerlingen eenvoudig doorklikken naar digitaal lezen of lusiteren van de titels. Vind je dat een voordeel? Ben je voorstander van digitaal lezen en luisteren of zouden we terug moeten naar fysiek lezen?

Reactie op enkele overige voorlopige resultaten vragenlijst

12. Ruim de helft van de docenten geeft aan dat titels moeten passen bij de interesses van een leerling, slechts 15% vindt dat boeken moeten passen binnen het canon van de Nederlandse literatuur. We hebben dan ook veel gehoord in de docentenvragenlijst: geef meer ruimte aan 'Booktok' boeken/Young Adult en Fantasyboeken. Wat vinden jullie daarvan?
13. Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat een deel van de docenten Nederlands niet bekend is met het programma Lezen voor de Lijst. Herkennen jullie dit? Zijn er verschillen 1ua onderwijstype, leeftijd docenten, wel/geen zij-instromer? En wat zou de KB volgens jullie kunnen doen om Lezen voor de lijst meer 'op de kaart' te zetten?

Tot slot

14. Ben ik nog wat vergeten te vragen wat je wel belangrijk vindt om mee te geven?

Bijlage 4 Geraadpleegde vakdidactici

Wij danken de vakdidactici die we mochten interviewen voor dit onderzoek:

Linda Ackermans	: docent Nederlands, onderzoeker en lerarenopleider
Jeroen Dera	: universitair hoofddocent Nederlandse letterkunde
Yra van Dijk	: modern letterkundige, lerarenopleider en gasthoogleraar
Marie-José Klaver	: docent Nederlands en Duits en lerarenopleider
Coen Peppelenbos	: lerarenopleider
Bart Temme	: lerarenopleider

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, mei 2024
In opdracht van KB Nationale Bibliotheek